

UN RECULL D'ORACIONS EN CATALÀ DELS CONVERSOS JUEUS (SEGLE XV)

I

El dia 15 d'abril de 1848, dissabte, en dos diaris de Barcelona; «El Fomento: Diario político, literario, mercantil e industrial», any IV, núm. 1195, i «El Barcelonés: Diario político, mercantil, industrial, literario y de avisos», any IV, núm. 819, aparegué l'anunci següent:

«AVISO. Interin se edifica de nuevo la casa de los consortes Soler-Fraginals, queda trasladado su almacén de géneros en la de enfrente señalada de núm. 8, con salida a la calle de Fernando VII, propia de don José Roig.»

Pau Soler i Fraginals residia llavors a la casa núm. 24 del carrer del Call i era també amo de les cases núms. 1 i 3 del carrer de Sant Domènec, que eren al costat.¹ Avui, després de les obres anunciades al diari, aquestes tres cases són un sol edifici que fa cantonada i té dues portes: l'una, numerada amb el 15 del carrer del Call, i l'altra, amb l'1 del carrer de Sant Domènec.²

No devia ésser sol a fer obres, perquè dos dies després, en el diari «El Fomento», el redactor explica que una dona hi morí de desgràcia esclafada contra la paret pel botó d'un carro, i comenta:

«De algún tiempo a esta parte por razón del derribo de algunas casas en la calle del Call, parece que ha quedado en suspenso el bando de buen gobierno pues han sido varios los percances que han sucedido en poco tiempo.»

1. Al *Manual histórico-topográfico estadístico y administrativo, o sea, Guía general de Barcelona, Dedicado a la Junta de Fábricas de Cataluña, Recopilado y arreglado por MANUEL SAURÍ y JOSÉ MATAS [...]* (Barcelona 1849), figura (pàg. 242) Pablo Soler y Fraginals, Call 24, entre els «Comerciantes de paños y otros géneros [de vestir]». Segons el llibre 491 de la secció d'Hisenda de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, corresponent a l'any 1847, pagava al Cadastre «3850 reales-vellón» de renda anual per la casa del carrer del Call, i 1400 i 3100 per les del carrer de Sant Domènec.

2. Així consta ja en el llibre 2719 de la mateixa secció, que correspon a l'any 1856. Entre el 1847 i el 1856 havien estat regulats els números dels carrers de Barcelona que, a la part vella de la ciutat, corresponen ja als actuals.

Víctor Balaguer escribía el 1865:

«Esta calle, cuya antigua tortuosidad va desapareciendo gracias a la rectificación de los edificios, a medida que éstos se reconstruyen, es una de las más concurridas de Barcelona, ya porque comienza en las llamadas *cuatro esquinas* del Call y va a desembocar en la plaza de la *Constitución*, puntos de gran afluencia, ya también por existir en ella, desde tiempo inmemorial, quizá las mejores tiendas y almacenes de sederías y trajes de señora que cuenta Barcelona. [...] Había antiguamente en esta calle una de las principales entradas a la aljama, sinagoga, getho o barrio de los judíos, quienes ocupaban todo el espacio que se encierra entre las calles de Santa Eulalia, Baños, San Honorato y Call.»³

El día 20 d'abril del mateix any 1848, Dijous Sant, cinc dies només després del primer AVISO, a l'edició del «Diario de Barcelona», núm. 111, pàg. 1835 s, aparegué aquest article anònim:

«En la casa de los señores Soler y Freginals, que se está derribando en el *Call*, se ha verificado un hallazgo muy notable, que recuerda el antiguo destino de aquella porción de ciudad. Dentro de una de las paredes se han encontrado tres libros manuscritos en tal estado de conservación que parece acaban de salir de las manos de quien los usaba, sin embargo de que todos pertenecían al siglo xv.

El que por su carácter de letra parece más antiguo es un pequeño códice en 16.º y de preciosa y fina vitela, escrito con gran regularidad y limpieza. Contiene varios salmos de David y algunas oraciones judaicas, todas en catalán muy esmerado y arreglado, para rezar en los distintos días de la semana de los hebreos.⁴

Otro códice de tamaño 8.º menor, aunque escrito en papel, compite con el primero en la limpieza y a todos vence en la buena conservación. Al ver la pulcritud de sus gruesas hojas, la bruñida piel de sus cubiertas gastada en algunas partes por el roce, y el color amarillo del estremo de sus hojas a trechos deslucido, diríase que se conoce dónde el hebreo que lo usaba ponía sus dedos. Consta de 247 folios: desde el segundo al quinto contiene una enumeración de los meses del año judaico con la explicación de las principales fiestas de cada uno; desde el 6.º al 10 el índice; del 17 al 226 oraciones para las fiestas y distintas horas y actos cotidianos; del 226 al 235 bendiciones para antes y después de comer y acostarse, cotidianas y para las pascuas y sábados; del 235 al 238 una oración llamada *Pittum aquettoret, el qual dientlo ab gran devocio val contra pestilencia e qui no pronuncia els mots distintament pecca mortalment*. A las fórmulas precede una explicación de los aromas y demás que entran en el *sahumerio*; del folio 238 vuelto al 242 hay una bella traducción del salmo 103; del folio 242 al 243 contiene una oración *per aquant se veu la luna nova*; del 243 al 245 los trece artículos de la *Ley de escriptura els quals els ebreus tenen en orde dirlos cascuna nit en lo llit* (son su profesión de fe); y acaba el códice con los siete preceptos de la ley natural y los diez de la

3. V. BALAGUER, *Las calles de Barcelona. Origen de sus nombres. Sus recuerdos, sus tradiciones y leyendas...* (Barcelona 1865), I, 163. Sobre el Call de Barcelona no hi ha cap estudi monogràfic que reuneixi les dades disperses que en posseïm. Podem veure'n una breu descripció i bibliografia en F. CANTERA *Sinagogas españolas* (Madrid 1955), 170-174.

4. És el que editem en el present article. Això de «catalán muy esmerado y arreglado» és un judici precipitat.

ley escrita y una oración para rezar al entrar en cualquiera ciudad o villa.⁵ El catalán de este bello códice conserva locuciones bastante antiguas y resabios del provenzal; a lo menos algunos de sus diptongos y terminaciones de verbos no se encuentran sino en la época más antigua de esta lengua. En el dorso de la cubierta posterior se lee: *Penyora dabramet jueu de Caller per nolit per ... fflori dor.*⁶ El tercer códice, el menos notable por su parte material, en 4.º mayor, perteneció a un comerciante cristiano llamado *Bartolomé Rodríguez*, sin duda avecindado en Valencia, puesto que de esta ciudad datan las más de las partidas en él anotadas. Es probable que sería *Judío converso*, pues excepto las hojas que contienen sus apuntes de cargo y data, las demás no son sino estudio del Antiguo Testamento, consultas de frailes, parecer de doctores, todo con relación al pueblo hebreo y venida del Mesías y divinidad de Jesucristo. Hasta en medio de estos apuntes religiosos Rodríguez intercala partidas de *préstamos* prueba nada despreciable si se atiende a las cualidades características de aquella infeliz gente. El libro de cargo y data fue empezado en julio de 1468 y concluye en 1470. El pobre prestamista tiene buen cuidado de anotar los que tomaban las de villadiego con la cantidad percibida, lo cual es una prueba de nuestra suposición anterior. Por diferentes partidas se ve que era dueño de una *caravela* y que tenía parte en otra embarcación (*balener*), que viajó por Mallorca, Cerdeña y Nápoles, y tuvo tratos con personas de países y clases distintas. Lo demás del manuscrito, salvo la noticia de haberle nacido un hijo y sido bautizado en 1478, no contiene en su mayor parte sino extractos de la Sagrada Escritura a manera de apuntes para el estudio o para ausiliar la memoria.⁷

No es de aquí esplanar las conjeturas que nos ocurren tocante a la procedencia de estos códices. Sabido es que el Call estaba comprendido dentro de la aljama de los judíos de Barcelona; que a 5 de agosto de 1391 esta aljama fue pasada a saco y cuchillo al mismo tiempo que otras de la Corona de Aragón; y que entre ellas la de Valencia fue una de las que menos sufrieron por haberse los hebreos acogido al santo bautismo. Los resultados de las conferencias o discusiones celebradas en Tortosa desde 7 de febrero de 1413 a 12 de noviembre de 1414 ante el papa Benedicto XIII, fueron la derrota de los rabinos y el decreto que prohibió leer u oír el Talmud y mandó recoger sus ejemplares. Cuando la espulsión de los judíos por los reyes católicos, Valencia fue otra de las ciudades que mayor número de ellos vio partir, al paso que el decreto apenas causó impresión ni trastorno en Barcelona, plaza frecuentada por toda clase de gentes. ¿El dueño de estos códices vino a domiciliarse en Barcelona y a buscar aquí la seguridad que aquel reino no podía ofrecerle? ¿El temor de la Inquisición o la necesidad de ausentarse también de Barcelona le forzó a emparedar sus libros, aunque ya converso?⁸

5. Com podem veure per aquesta descripció, es tracta d'un *Siddur* o llibre jueu d'oracions quotidianes traduït al català.

6. «per hun fflorí d'or», segons la nostra lectura.

7. Algunes d'aquestes notícies no són exactes. No cal dir que aquest llibre de notes ilustra esplèndidament la problemàtica interna religiosa dels conversos, anteriorment a la implantació de la Inquisició castellana. El senyor Joan Ainaud ens comunicà la seva troballa, en el vol. XXVIII de la *Colecció de Documents Inèdits del Archiu de la Corona de Aragó*, que un Bartomeu Rodrigues, segurament l'autor d'aquest llibre de notes, fou cremat en effigie al primer acte de fe celebrat a Barcelona, el 25 de gener de 1488.

8. Ens sembla l'explicació més coherent. No era el primer cas de troballa de manuscrits religiosos en aquestes circumstàncies. Una nota anònima —deu ésser d'A. ELIAS DE MOLINS, el director-redactor de la «Revista crítica de Historia y Literatura españolas, portuguesas e hispano-americanas»— resumeix així unes dades del *Dietari* de G. PUJADES: «En 1621 los frailes del convento de PP. Trinitarios de Barcelona, adquirieron unas casas

Los anticuarios dirán si estas conjeturas pueden resolverse en vista de los datos susodichos, los cuales tomamos de los dos artículos que sobre la destrucción de la aljama barcelonesa publicó D. Pablo Piferrer en 1841 en el *Album pintoresco universal*.»⁹

L'endemà, Divendres Sant de 1848, el diari «El Fomento» reproduïa aquest article anònim sota l'enunciat: «Leemos en el Diario de Avisos: ...», i altra vegada era imprès a les pàgs. 197-199 del *Manual histórico-topográfico...* que més amunt hem citat, dins la secció «Antigüedades». ¹⁰

en la contigua calle de Tres Llits, para dar ensanche a su convento. Al derribarse una pared, en 19 de enero de dicho año, encontraron en un hueco de ella un tomo en 4.º manuscrito, encuadernado con madera y cuero negro y envuelto con tela. Era el Antiguo Testamento en catalán. Al fin se leía que fue escrito en el castillo de Túnez, traducido del castellano al catalán por Gabriel Gralla, en el año 1478, en ocasión de estar preso en dicho castillo, juntamente con 238 prisioneros más.» (*Un manuscrito desconocido del siglo XV*, nota publicada a les pàgs. 323-324 del vol. VII (1902) de l'esmentada revista.) Ens inclinem a creure que també procedia dels conversos i no dels jueus de la *mezuzà* que publicà E.-C. GIRBAL a la «Revista de Gerona», X (1886), 129-134.

9. P. PIFERRER, *Episodio de la historia de los judíos en la Antigua Corona de Aragón: Barcelona, siglo XIV*, dins l'*Album pintoresco universal... Colección de artículos relativos a toda clase de ciencias y artes...* (Barcelona 1842), I, 155-159, 164-168. — Hi ha indicis fermes per a atribuir aquesta nota anònima del «Diario de Barcelona» a JOAN CORTADA I SALA, nascut a Barcelona el 1805 i mort el 1868. Des del 1828 exercí Dret, però a partir del 1840, en què és nomenat corresponent de la Real Academia de la Historia de Madrid, es dedicà de ple a l'ensenyament de la Història. El 1850 fou nomenat catedràtic d'aquesta assignatura a l'Institut de Barcelona. El 1841 havia publicat la seva *Historia de España desde los tiempos más remotos hasta 1839* editada per Brusi, l'editor del «Diario de Barcelona», en el qual periòdic havia intervingut en famoses polèmiques ciutadanes, bé que el 1848 no intervenia ja en el periodisme d'una manera activa. El mateix any 1848 aparegueren els *Estudios históricos, políticos y literarios sobre los judíos en España*, de JOSÉ AMADOR DE LOS RÍOS, i ell n'és l'únic subscriptor de Barcelona (mentre que són quatre els de Girona, tres els de Figueres, vint-i-un els de les Illes...). És citat dues vegades amb elogi per aquest autor en la seva *Historia social, política y religiosa de los judíos de España y Portugal* (Madrid 1875), II, 164, 261. — Cf. les recriminacions que, també com a historiador, li fa J. M. MILLÀS I VALLICROSA a la pàg. 235 de *Las Inscripciones hebraicas de España* (Madrid 1956). — En la introducció al llibre *Proceso intruído contra Juan Sala y Serrallonga, «lladre de pas» (salteador de caminos) extractado en su parte más interesante por D. JUAN CORTADA* (Barcelona 1868), explica com salvà d'entre les flames aquest procés: «Tibio y ahumado me lo apropié al punto, y cargado con él me fui en un vuelo a casa, no sin saltarme el corazón de puro gozo [...]. Muchas veces emprendí la lectura con el afán que supondrán los aficionados a las cosas antiguas [...]. Escribo, pues, el extracto, que es fiel y escrupuloso, porque no gusto de faltar a la verdad, y tengo demasiado amor a la Historia para no tratarla con la delicadeza que merece. Si algún día lo imprimo será sin añadir ni quitar una línea, que no sufren cambios la Historia ni los miramientos con que trato yo estas cosas.» A la pàg. 99 cita un escrit de Víctor Balaguer que diu: «Basta que una persona tan autorizada en Historia como D. Juan Cortada, haya dicho terminantemente, con el proceso a la vista, que...». Quan el 27 d'abril de 1850 el Governador de Barcelona aplicava el decret reial segons el qual eren organitzats «las Academias y estudios de Bellas Artes en las Provincias de la Monarquía», Joan Cortada era un dels 14 designats en el mateix decret de fundació.

10. Segons que sembla, F. CARRERAS I CANDI ha estat l'únic erudit català que ha fet menció d'aquestes notes impreses — no dels manuscrits, perduts per a tots fins el 1962 — en el seu article *Lo passament de la Verge Maria. (Llibret talisman del segle XV)*, BRABLB, X (1921-22), 196-222.

II

El 1962 — i malgrat la nostra impertinència a fer preguntes, no podem precisar altra cosa que «a la primavera» — els tres manuscrits foren trobats de nou.

Per iniciativa del senyor Frederic Marés hom emprengué les obres d'endreaça dels locals de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona, al segon pis de l'edifici de la Llotja (passeig d'Isabel II, s/n). Durant els treballs de desembaràs, «en l'armari de la Sala gran, les claus del qual s'havien perdut, dins una vella (=antiga?) caixa de fusta que fou llençada amb la runa», foren trobats tres manuscrits del segle xv amb un exemplar del «Diario de Barcelona» del 20 d'abril de 1848.

El 20 de març de 1963 el senyor Frederic Marés era nomenat President de l'Acadèmia i el senyor Antoni Ollé i Pinell, Secretari.¹¹ No gaire després monsenyor Antoni Griera, elegit acadèmic el 10 de desembre de 1949 i que hi féu el discurs d'entrada el 27 d'abril de 1950, obtingué el microfilm dels dos primers manuscrits per a preparar-ne la publicació.

La primera notícia contemporània impresa de l'existència d'aquests manuscrits aparegué en el programa d'activitats de l'Ateneu Barcelonès durant el curs 1964-65.¹² Per al mes de maig de 1965 — dies 6 i 11 — foren anunciades dues conferències amb aquest títol: *Una consuetud judaico-catalana del segle XIV con las prácticas religiosas del año litúrgico judío*, a càrrec d'A. Griera.

Ressenyant aquestes conferències, aparegueren notícies sobre els manuscrits en els diaris locals. Així en el «Diario de Barcelona» del dia 8 de maig, a «Solidaridad Nacional» del dia 12 i en «La Vanguardia» dels dies 8 i 13. Aquestes notes periodístiques contenen algunes inexactituds i errors, com és ara dir que «el oracional judaico [és] de estilo de la Curia Romana» i que conté «oraciones de carácter supersticioso» i oracions «para las festividades de principio y fin de mes».

I al gener — o a tot estirar al febrer — de 1966, segons hem calculat per

11. A ells, a la Junta de Govern, al senyor Jordi Benet i a la senyoreta Dolors Gabarnet agraïm cordialment, no sols el permís i la possibilitat de consultar els manuscrits, sinó també llur amabilitat a atendre totes les nostres consultes. Al senyor Salvador Moreno, membre corresponent de l'Acadèmia, hem d'agrair encara una notícia que ens ha transmès quan aquest treball ja era compost: al *Llibre d'Actes de la Junta General* consta que en la reunió del 13 de gener de 1867 es referí la presentació d'«un escrito con que los señores albaceas de D. Pablo Sola y Trens, atendiendo a la disposición testamentaria de este contenida en la copia que acompañaban del legado que tuvo a bien hacer a favor de esta Academia, remitían a la misma tres libros manuscritos encerrados en una caja, todos en dialecto catalán». De moment no podem dir res sobre la personalitat de Pau Solà i Trens, ni com adquirí la propietat dels tres manuscrits trobats l'any 1848 en enderrocar la casa de Pau Soler i Friginals.

12. Devem els detalls d'aquesta informació a l'amabilitat de la Secretaria de l'Ateneu Barcelonès.

la data del número de registre d'entrada del llibre a la Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona, aparegué el vol. XVIII de la «Biblioteca Filològica-Històrica» — A. GRIERA, *Consueta jueva* (Instituto Internacional de Cultura Romànica, Abadía de San Cugat del Vallés, 1966) — en el qual hi ha editats junts els dos primers manuscrits.

D'aquest llibre, en el qual els errors comencen ja en el mateix títol, n'han aparegut fins ara tres recensions: una, signada per J. M. Millàs, on són assenyalades moltes errades de transcripció i — cosa més greu — és indicat que són dos els manuscrits editats i no un de sol, com manifesta A. Griera a la introducció;¹³ una segona, redactada pel mateix A. Griera, en la qual aquest es limita a fer la presentació i l'elogi del seu llibre,¹⁴ i una tercera, més llarga, de l'autor del present estudi.¹⁵

En les pàgines que segueixen editem el primer dels manuscrits esmentats per l'anònima nota del *Diario de Barcelona* del 20 d'abril de 1848, que respon al text de les pàgines 1-9 de la mal anomenada *Consueta jueva*.

III

En la seva recensió suara esmentada, J. M. Millàs i Vallicrosa, ponderant la importància dels manuscrits editats per A. Griera diu (pàg. 352): «Y como quiera que son tan contados los textos aljamiados hebraicos en catalán — aunque últimamente hemos encontrado uno nuevo —, se decidió editar...» A. Griera és més expeditiu: «Los textos catalanes judíos son desconocidos.» Però de seguida cita els fulls en aljамia editats per A. Duran i Sanpere, prou coneguts.

Creiem que convé d'antuvi de deixar clara la terminologia i distingir entre *aljамia* i *traducció*, que són dues coses ben lluny d'implícarse mútuament. Amb el nom de *textos aljamiats* o *aljамia hebraico-catalana* comprendrem aquells textos en llengua catalana, literaris o no, escrits amb lletres hebrees. I amb el nom genèric de *traduccions de l'hebreu* designarem els textos catalans que siguin simplement això, traduccions de l'hebreu independentment de llur forma escrita. Uns textos i altres interessen la història de la llengua per motius ben concrets i específics. Una i altra denominació responen a punts de vista diferents. Així, podríem trobar un text en aljамia que fos alhora traducció de l'hebreu, i tenim traduccions que no són escrites amb lletres hebrees sinó amb lletres llatines.¹⁶

Pel que sabem, d'ençà dels *Documents aljamiats de jueus catalans*.

13. *Un oracional judaico redactado en catalán*, «Sefarad», XXVI (1966), 352-354.

14. *BDE*, XLV (1967), 115.

15. *ER*, XV (1970), 149-155.

16. Precisament el *Siddur* català de Barcelona, el segon dels manuscrits descrits, és la primera traducció del *Siddur* jueu a una llengua romànica, al segle XV, escrita amb lletres llatines. Els anteriors *siddurim* ho són amb lletres hebrees. D'aquest fet podem deduir amb tota versemblança que aquest *Siddur* català era destinat als conversos i no als jueus.

segle XV, publicats per A. DURAN I SANPERE, *BBC*, V (1918-19), 132-148, no hi ha, en el camp de l'aljama hebraico-catalana, sinó l'estudi, indirecte i sobre fonts publicades, d'I. GARBELL, *The Pronunciation of Hebrew in Medieval Spain*, «Homenaje a Millás-Vallicrosa», I, (Barcelona 1954), 647-696; les tres poesies de nocés publicades per M. LAZAR, *Catalan-Provençal Wedding Songs (14th-15th Century)* (en hebreu), «Hayyim (Jefim) Schirmann Jubilee Volume» (Jerusalem 1970), 159-177; i les mateixes tres poesies, i encara dues més, publicades per J. RIERA I SANS, *Cants de nocés dels jueus catalans* (Barcelona 1974). Cap d'aquests textos aljamiats no és traducció de l'hebreu.

Quant a traduccions de l'hebreu al català a l'Edat mitjana hi ha publicades:

a) per E. K. AGUILÓ, una *ketubà* de Mallorca datada el 1328: *Traducción catalana de una carta esponsalicia hebrea*, *BSAL*, IV (1891-92), 169-170.

b) per P. STUDER, tres folis i mig de la traducció interlineal del principi del segle XVI del *Siddur* hebreu Bod. Or. 9: *Notice sur un manuscrit catalan du XV siècle*, *R*, XLVII (1921), 98-104. El redactor del *BDC*,¹⁷ X (1922), 152, donà d'aquest text un judici força desencertat: «La llengua d'aquesta versió és gairebé inintel·ligible i d'escassa valor per a la història del català».

c) per A. GRIERA, els dos primers manuscrits descrits a la nota anònima del «Diario de Barcelona» del 20 d'abril de 1848, en la *Consueta jueva* de què parlàvem. L'edició és inservible i il·legible.

d) per J. M. MILLÀS I VALLICROSA, *Las Tablas astronómicas del rey Pedro el Ceremonioso. Primera edición crítica de los textos hebraico, catalán y latino, con estudio y notas* (Madrid-Barcelona 1962). Però no és del tot segur que es tracti d'una traducció. Ell mateix diu: «Hemos confrontado los diversos textos hebraico, catalán y latino, los que son como momentos en la gestación de dichas tablas» (pàg. 9); «Creemos que el judío de origen andaluz, Jacob al-Corsino, redactó el texto hebreo y que, probablemente, influyó en la redacción del texto catalán y, aún más, del latino [...]». Así es que ello invita a suponer una precedencia del texto hebraico sobre los otros dos, con un literalismo muy acusado en el texto latino» (pàg. 53); «Como hemos podido observar, el texto catalán guarda una cercana fidelidad al texto hebraico, del cual depende, sin duda, si bien tal fidelidad no es tan estricta como el texto latino» (pàg. 122).

e) per J. RIERA I SANS, *Oracions en català dels conversos jueus: Notes bibliogràfiques i textos*, «Anuario de Filología» (Barcelona 1975), 345-367. Són oracions recitades de memòria per conversos processats per la Inquisició i, per tant, textos insegurs; només algunes són traduïdes de l'hebreu.

De les traduccions manuscrites que han arribat als nostres dies no sabem que hagi estat fet cap inventari.

17. Segons S. POP, a l'opuscle *Mgr. Antoine Grier: Notice Biographique et bibliographique...* (Louvain 1957), era Mons. A. Grier.

IV

El nostre manuscrit és conservat a la Biblioteca de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona, sense signatura especial perquè, fora dels llibres d'Actes i Administració, l'Acadèmia no té altres manuscrits que els tres esmentats en la nota del «Diario de Barcelona» del 20 d'abril de 1848.

Es tracta d'un còdex sense cobertes, de 24 folis sense numerar, en fina viteïlla, d'11 × 8,5 cm.,¹⁸ en tres quaderns de vuit fulls, simplement cosits. La caixa d'escriptura és de 6 × 5 cm., amb una mitjana de 14-15 línies per foli (rarament 13 o 16; una sola vegada 11). Lletra francesa del segle XV, molt probablement no anterior al segon terç.¹⁹ Conté 7 rúbriques en vermell (1^r, 8^v, 10^v, 11^r, 11^v, 12^v, 14^v, 16^r), la darrera de les quals és defectuosa per poca traça del copista o mala qualitat de la tinta. També en vermell hi ha 8 vinyetes rudimentàries en cordó per a acabar ratlla (8^v, 11^r, 11^v, 12^r, 14^v, 16^r).

L'escriptura és molt regular al principi, amb trets delicats; cap al foli 18 comença un apreciable procés de descomposició. El copista deixà espai en blanc per a les inicials, que indicà amb un traç finíssim, llevat de tres casos (7^r, 16^r, 17^v). Aquestes inicials no foren després escrites. No hi ha taques ni a penes lletres ratllades o esborrades (cf. 15^r n. 17, pàg. 36). En el foli 12^r i 14^r es conserva encara, enganxada, la fina serradura amb què era assecada la tinta. En el marge inferior dels folis 8^v, 16^v i 24^v (el darrer) hi ha indicada l'expressió inicial del quadern següent, que és, respectivament: *Senyor Senyor, del setgle i misericòrdia*.

Aquest detall i el fet que la darrera frase del manuscrit — i amb ella la darrera oració — estigui truncada, ens fan suposar que el còdex havia de continuar, amb tota probabilitat, amb algun quadern més. Però no fou escrit, perquè els tres quaderns semblen cosits junts, o es perdé d'hora, perquè la humitat ha ennegrit igualment el foli 1^r i el 24^v.

Les abreviatures són poques i poc variades. Abreviatures per síl·labes: *per* (45 vegades), *ser* (27), *mer* (2), *ter* i *ner* (1); *qui* (2), *que* (1); *pro* (5), *pri* (2); *cri* (1); *us* final (12). Abreviatures d'una sola lletra: nasal en final de mot (12 vegades); en final de síl·laba (22); la vocal *e* (15). Abreviatures especials: *nostre* (31 vegades), *uostre* (6), *ànima* (3), *oració* (2), *gràcia* (1). Sobra el signe, molt probablement, en *beneexes* (1^v), cf. pàg. 12. Manca el senyal en: *to(n)* (5^r), *m'a(n) castigat* (12^r), *enbriaga(n)t* (12^r) i, molt probablement, també en *ap(er)ellada* (16^r) i *scampara(n)* (3^r).

18. Aquestes mides tan petites són característiques dels llibres de pregàries en general, i dels conversos en particular: el publicat per F. FITA (*La España Hebrea*, vol. II, pàg. 108 ss.) fa 14,5 × 9,5 cm.; el de MANUEL GONZÁLEZ (*BRAH*, XXIII [1893], pàg. 323), en fa 15,5 × 11; el *Siddur* català de Barcelona, 14,5 × 10.

19. Alguns detalls d'aquesta descripció els devem a l'amabilitat del senyor R. Aramon i Serra.

V

El contingut del manuscrit, tot ell en llengua catalana i tot ell traducció — bé de l'hebreu, bé del llatí —, que hem dividit en seccions per a major claredat, és aquest:

A) 72 versets de la Bíblia amb una curta oració de cloenda, en traducció literal de l'hebreu, precedits de la rúbrica: «*Aquests són los LXXII vèssors del psaltiri los quals devets dir tots dies*», fols. 1^r-6^v (= pàgs. 22-28).

B) Els salms 4 i 29 (T. M.), sense rúbrica, en traducció literal de l'hebreu, més 3 versets del saltiri precedits de la rúbrica: «*Aprés diràs aquests tres vèssors tres veguades*», fols. 6^v-8^v (= pàgs. 29-31).

C) 22 versos d'una *baqqašà* de Yehudà ha-Leví, que en té 26 a l'original, precedits de la rúbrica: «*Oració de matí*», fols. 8^v-10^v (= pàgs. 32-33).

D) Trets de la versió catalana del saltiri feta per Sabruquera, els salms 15, 23, 27, 48 i 24 (T. M.) precedits de la rúbrica: «*Aquest salm és en lo psaltiri en la fèria de ... a ... capítols*», fols. 10^v-17^r (= pàgs. 34-37).

E) L'*Amidà* retallada, en versió lliure i sense rúbrica, fols. 17^v-23^v (= pàgines 38-41).

F) 13 deprecacions i mitja de la lletania *Abinu malkenu*, en traducció literal i sense rúbrica, fols. 24^r-24^v (= pàgs. 41-42).

El caràcter factici d'aquesta compilació sembla fora de tot dubte, tant pel contingut — versets de la Bíblia, un poema litúrgic, salms i oracions — com pel seu caràcter — traduccions literalment fidels al text hebreu, traduccions del llatí, arranament d'oracions jueves —; però el tret més singular és que les oracions pertanyen a diversos cercles: el jueu ortodox, el cabalista (si és que els podem distingir de fet) i el cristià.²⁰

Aquesta dispersió i les rúbriques no deixen veure el conjunt com una unitat. Creiem que aquests textos obeeixen un pla: 1) Els 72 versos del Saltiri que cal dir cada dia, amb llur oració final, i els dos salms i els tres versets que cal repetir tres vegades (Seccions A i B); 2) L'oració del matí que comença amb el poema de Yehudà ha-Leví i segueix amb els cinc salms, l'*Amidà*, *Abinu malkenu*... (Seccions C, D, E, F); 3) Després devia seguir l'oració per a la tarda i nit.

20. En la introducció a cadascuna de les seccions assenyalarem les característiques de cada fragment. — Per a la religiositat dels conversos jueus — si bé es refereix a l'època posterior — continua essent bàsic l'estudi de C. ROTH, *The Religion of the Marranos*, «The Jewish Quarterly Review», XXXII (1931-32), 1-33. Per a un estat de la qüestió dels estudis sobre els conversos — sense una referència directa als països catalans — cf. I. S. RÉVAH, *Les Marranes*, «Revue des Études Juives», CXVIII (1959-60), 29-77, i A. DOMÍNGUEZ ORTIZ, *Historical Research on Spanish Conversos in the last 15 years*, «Collected Studies in Honour of Américo Castro's 80th Year» (Oxford 1965), 63-82. Al novè Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, tingut a Nàpols el 1973, vaig presentar una *Contribució a l'estudi del conflicte religiós dels conversos jueus (segle XV)*.

En les notes lingüístiques que segueixen no arribem — ni podíem pre-quest no sabia hebreu; no pot ésser, per tant, l'autor de la traducció dels fragments d'original en hebreu. Hem de considerar aquesta traducció com a anònima; i segurament deguda a diferents mans.

Ens inclinem a creure que Bartomeu Rodrigues tampoc no és el compilador de les oracions, perquè el manuscrit sembla procedir d'un escrivà professional i respondre a unes oracions practicades per tot un cercle i no per un individu isolat. Tanmateix, sembla ben clar que posseïa el manuscrit — puix que fou trobat junt amb el seu llibre de notes — i molt versemblantment l'emprava en la seva pregària.

VI

En les notes lingüístiques que segueixen no arribem — ni podíem pretendre d'arribar-hi — a cap conclusió. El manuscrit és molt curt, conté textos de diverses procedències, no sabem del cert si hi ha història textual, i el terreny religiós és propici a conservar formes arcaïques de llenguatge. Seria doncs agosarat de pretendre de fixar-li una pàtria dialectal o una data de naixement, o bé fer elucubracions sobre el dialecte judeo-català.

Creiem que tanmateix conté materials útils per a la futura història de la llengua, que massa es fa esperar, i ens ha semblat bo de donar-los deixatats. En aquest apartat transcrivim els mots tal com els trobem escrits en el manuscrit; només hem resolt les abreviatures i afegim els signes de puntuació.

Ortografia. — La *h* hi apareix abundantment i no massa sistemàticament. La preposició *a* la duu cinc vegades; la conjunció *i* sempre; la conjunció *e* només 9 vegades. Els verbs *oir* i *obrar* quasi sempre; el verb *haver* poques vegades no la duu; de les 10 vegades que surt *home* i *hom*, cinc la duen i cinc no; la porten algunes paraules que hi apareixen poques vegades: *horella*, *hombra*... Desapareix sempre que hi ha afegida alguna partícula en aglutinació: *d'ome*, *m'a castigat*... La trobem separant dues vocals fortes: *lohant*, *rahó*, *pahor*, *rehebuda*, *cahents*.

Al final de mot tenim sempre la dental *t*. També en *multitut* (2^v) i *sguart* (9^v).

Només hi ha un cas de labial final, i és *B*: *reeb* (21^r).

La velar final és sempre *ch*, fins en *alberchs* (16^r), *lonch* (4^v) i *lonchs* (12^r).

Troblem també la barreja característica de les lletres *g*, *gu* i *j*. Tenim *conguoxa* (2^r), *conguoxes* (1^r), *ueguades* (8^v), *allongua* (10^r) i *preguaré* (10^v); *pu-gerà* (16^v), *iemega* (9^r), *oies* (9^v), *iutgat* (24^v) i *iutiant* (3^v); sobre la forma *reguirgaren* (= *regiraren* 6^r) cf. la nota 78, pàg. 27.

Només trobem un cas de *R* per *RR*: *auorents* (3^r). El cas invers, mai.

La doble *FF* inicial hi és en proporció de 14 a 61 respecte a la simple. No inicial, només en *afflicció* (19^r) i *soffriment* (2^v).

La *L* simple i la palatal són fluctuants. Només trobem un sol cas de *LL*, al principi de mot, en *llogre* (11^v), enfront de més de 40 amb *L*. Al final de mot trobem els casos de: *aquel* (9^r) enfront de cinc casos escrits *aquell*, *aquella* o

aquells; ell teu bastó (12^r) i *ell teu nom* (2^r), únics casos entre moltes dotzenes escrites *el teu*; *Issraell* (24^v, 24^v) enfront de deu casos escrits *Israel*. Enmig de paraula sembla que tenim una correcta geminació en *collocat* (11^v), *anulla* (24^v), *illuminar-me* (23^v) i *illumines* (21^v); aquest mot es troba dividit entre dues ratlles: *il|lumines*. En 9^v cal llegir *collació* ('grup, reunió, assemblea', sentit que no hem trobat registrat al DCVB), puix que en el foli 5^r trobem el mateix mot amb la grafia reforçada *collació*. Dins de mot només hem trobat dos casos de L per LL: *diluns* (12^v) i *desligam* (10^r). Trobem també els casos de *malalties* (23^v) i *malauts* (24^v) enfront de *malalt* (10^v, 10^v) i *malalts* (18^r), que caldrà segurament afegir als trets que revelen influència provençal. Al 17^v trobem la grafia de la pronunciació avui popular *muntiplicant*.

Troblem *engan* (11^r, 16^v), *engana* (11^v) — enfront de *any* (24^v), *Senyor* (*passim*), etc. El mot *setgle* apareix 15 vegades i sempre amb el reforç de la T; tradueix els mots hebreus 'olam, tébel i selah.²¹ L'únic cas de B reduplicada és *incomportables* (23^v), però com que es troba partit en dues línies (*incomportab-bles*) no podem concloure res segur sobre la pronunciació.

Sovinteja la grafia N (escrita, no abreujada) davant labial: *remenbre* (1^v), *emperador* (17^v), etc., fins a 14 casos.

El capítol de les lletres s, ss, c, ç, i z es presenta amb àmplia casuística. En so inicial davant consonant tenim normalment *spasa*, *star*, *scapar*, etc.; la forma ES- apareix en *és* i *est* (del verb *ésser*), més alguns casos de possible aglutinació amb la conjunció e, sobretot al principi de frase. Doble ss darrera consonant, només en *conssell* (24^r); davant consonant, només en *Issrael* (9 vegades entre 19^r i 23^v). Doble ss en comptes de s senzilla entre vocals, només en *miraculossament* (19^r). z per s entre vocals, només en *congoxozes* (9^r) i *cozes* (22^r), les dues úniques z del manuscrit. s per c —davant E o I— en *sedres* (7^v, 8^r), *negosis* (10^v), *ignosent* (11^v, 16^v) i *sel* (17^r, 20^v). La difícil grafia del mot *ressuscitar*, la trobem així: *ressussitant* (18^r) i *resusitant* (17^v, 18^r), — únics casos de s per ss entre vocals si hi afegim *uesors* (8^v), *hasolasatsla* (15^v) i *vesellies* (=vassallies 3^v) —. s per ç (davant A o a la fi de mot): *comensament* (22^r), *exalsat* (22^r), *endresa·m* (14^r), *fas* (3^r, 3^r, 13^v, 16^v); però *faç* en 4^r, 7^r, 13^v, 13^v, 13^v). c per ç (davant A): *exalcarà* (13^v); ç per s (davant A): *pençades* (9^v, 9^v); ç per c (davant E o I) és més que freqüent: més de 55 vegades, però sense uniformitat; enfront de 8 casos de *saluació* o *saluacions*, en trobem 7 de *saluació*; enfront de 5 de *iustiçia*, en trobem 3 de *iustícia*, etc.

Troblem la cc duplicada (amb so velar) en els mots *miraculossament* (19^r), *peccador* (20^v), *peccadors* (20^v), *peccat* (10^v), *peccats* (23^r, 23^r), i amb so doble en *acceptables* (23^v), *afflicció* (19^r) i *benedicció* (16^v, 22^v).

El canvi de c en qu el trobem en *cerqua* (13^v), *çerquaré* (13^v) i *pequam* (24^v).

Són uns 120 els casos de representació de v per u. Però aquesta grafia no és constant: en el verb *veure* trobem: *ueuran* (3^r), *ueren* (15^r), *ueges*

21. El mot *selah*, que tants maldecaps procura als comentadors dels salms, té ací la traducció *a setgle* i *per tots temps*, d'acord amb la tradició jueva. Cf. N. S. SNAITH, *Selah*, dins *Vetus Testamentum*, II (1951), 43-56.

(19^r), i *vega* (13^r), *veure* (14^r), *veus* (15^r), *vist* (15^r). Trobem *ulls* (11^r), i també *vlls* (4^v); *una* (13^v) i *vn* (23^r) si bé són els únics casos d'aquesta anomalia.

Troblem un cas de *v* per *u*: *labis* (17^v) i una vegada *v(u)* per *v*: *pduol* (6^v). Pel que fa al mot *Seuaós* (Sabaot) sembla que cal donar-hi una pronunciació aspirada, com diu Millàs en la recensió citada.²²

Són quasi 50 els casos de representació de *z* per *i*. La grafia però és del tot vacil·lant. Trobem 8 vegades *yo* al costat de 7 vegades *io*.

La *x* amb so palatal no és mai precedida de *i*: *exalça*, *dexes*, *exir*, etc. Heus ací les grafies dels verbs amb increment *eix*: Pres. Ind. 2.ª pers.: *beneexs*, *guarexs* i *beneexes* (el signe de supressió de la darrera *e* segurament hi és per error). Imperatiu 2.ª pers.: *sclarexs*, *complex*.

La *y* no es troba mai com a conjunció. Forma dígraf amb la *n* per al so palatal, i la trobem també com a segona vocal d'un diftong (*cuyta*, *rey*...) i en el pronom *yo*.

Hi ha més de 27 casos segurs de confusió de *A* i *E* àtones, alguns tan clars com *genaració* (5^r, 16^r), *para* (=pare 14^r), *mara* (=mare 14^r), *fembre* (=fembra 15^r), etc.

Esmementem finalment la transcripció dels noms propis, que és un camp molt idoni per a l'estudi de la fonètica històrica catalana i hebrea. Malauradament, però, en el nostre manuscrit són quasi tots a les seccions cristianes o cristianitzants. Ofereixen interès especial: *Getró*, *Nabugadenasor* (cf. n. 10 pàg. 40), i *Seuaós* (ja comentat).

Heus ací la llista completa dels noms propis: *Abram* (17^v, 17^v), *Cades* (8^r), *Dauid* (6^v, 7^v, 21^v), *Egipte* (20^v), *Getró* (20^r), *Ia* (9^v), *Iacob* (2^v, 17^v) i *Jacob* (8^v, 16^v), *Issrael* (19^r, 19^v, 20^r, 21^r, 21^v, 22^v, 22^v, 23^v), *Issrael* (24^v, 24^v) i *Israel* (17^v), *Iudà* (14^v, 15^v), *Moysès* (20^r), *Nabugadenasor* (20^r), *Naman* (20^r), *Seuaós* (8^v, 8^v), *Sion* (8^r, 14^v, 15^v, 15^v, 15^v), *Ysach* (17^v).

Morfologia. — En entrar en aquest camp s'accentua molt la diferència entre la versió del Saltiri de Sabruquera (folis 10^v-17^r) i els altres textos, que procedeixen de l'hebreu. I encara dins aquests hi ha diferències entre els que en són un arranjamant (folis 8^v-10^v i 17^v-23^v) i els primers (folis 1^r-8^v), que en són traducció literal.

Ja en l'article trobem que en els salms de Sabruquera les formes *el* i *els* apareixen en una proporció de 2 a 28 respecte a *lo* i *los*, mentre que en les altres seccions la proporció és de 19 a 49. És un primer indicatiu, doncs, que els textos traduïts de l'hebreu són més moderns o han sofert una modernització.

Les contraccions es troben a totes les seccions; no hi ha cap *de los* ni *a lo* sinó sempre *dels* i *al*. En canvi *per* i *sobre* no es contrauen mai en *pels* o *sobre'ls*.²³

Quant als possessius simples — sense article —, en trobem 8 en els salms de Sabruquera i 138 en els altres textos. La diferència salta a la vista i la

22. «Sefarad», XXVI (1966), 353. La *s* final del mot *Seuaós* respon a una de les grafies de la pronunciació de la *taw* hebrea; cf. l'article d'I. GARBELL esmentat, pàg. 671.

23. Un detall curiós: als folis 22^v i 24^r no hi ha cap article.

causa no és altra, sinó que el traductor de l'hebreu fou fidel en la traducció de tots, i espontàniament triava la forma simple que no carrega tant el text. Quant a les formes compostes dels possessius, es troben repartides per igual en tots els textos.

Dues vegades trobem el possessiu aglutinat — *m'anap* (1^v) i *m'arma* (1^v) —, i dues la forma *lur*, una amb article i altra sense. Als masculins *lo meu*, *lo teu*, *lo seu*, corresponen les formes femenines *la mia*, *la tua*, *la sua*. Només en Sabruquera trobem el possessiu posposat: *Déu meu*, *lum mia* o separat per la cosa posseïda: *del Déu nostre*; la qual cosa és un signe més de l'absència de pretensions literàries dels traductors de l'hebreu — almenys en les traduccions d'oracionals.

Hi ha una gran pobresa d'indefinites: 44 vegades *tot*, 9 vegades *molt* i una vegada *altre*. I cap més indefinit.

Entre els demostratius hi ha: *aquest*, 17 vegades, 7 de les quals en les rúbriques i 7 altres en Sabruquera; *aquell*, 6 vegades, dues de les quals en el gir *aquell qui*, i una *aquell que*. En sentit neutre hi ha *açò* (11^v).

Entre els numerals: *vn* (23^r), *una cosa* (13^r), *tres* (8^v, 8^v) i *setanta e dos* (6^v). Les xifres són sempre romanes.

A aquesta pobresa d'indefinites, demostratius i numerals, fa contrast la riquesa de pronoms. Entre els de 1.ª pers. del singular tenim: *io* (*yo*) 14 vegades repartides molt homogèniament: *mi*, cas de flexió, el trobem 27 vegades en els textos traduïts de l'hebreu i només 8 en Sabruquera. A causa d'aquest literalisme, la forma aglutinada o elidida, de menys força fonètica i significativa, serà, al contrari, més abundosa en Sabruquera que en els altres textos: 15 a 8. En la forma reforçada *me* els trobem quasi igualats, 5 a 4. En plural, la forma *nosaltres* només surt quatre vegades, i encara en la secció que és arranjamet de l'hebreu; *nós* i *nos* apareix 17 vegades en els textos traduïts de l'hebreu i cap en Sabruquera; i la forma aglutinada *'ns* apareix cinc vegades.

En la segona persona del singular la desproporció de freqüències és enorme: 5 vegades en Sabruquera i 67 en els altres textos, de les quals quasi la meitat en la secció *E*. En les formes aglutinada i plena, una i altra classe de textos es troben en la proporció de 9 a 2 a favor, com s'endevina, dels textos que responen a l'hebreu. No hi ha cap forma de plural de segona persona.

En la tercera persona estan molt per un igual. *Ell* vuit vegades en cada classe de textos; *ella* no hi apareix (cf. n. 27, pàg. 23); *la* dues vegades en Sabruquera i una en la secció *E*; *ells* una vegada en Sabruquera i 3 en els altres textos; *elles* una vegada, en aquests; *los*, una vegada en Sabruquera i 3 en la secció *E*; *li* i les formes aglutinades, només en Sabruquera.

El pronom *es* i la seva forma aglutinada, dues vegades en la secció *B* i 10 en Sabruquera; *hi* no hi apareix mai (cf. n. 20, pàgs. 36-37); *ho* quatre vegades, només en Sabruquera; *ne* una sola vegada, en la secció *E*, que és arranjamet i no només traducció.

Passem a la conjugació. Hi ha 24 verbs d'infinitiu acabats en -AR, només

7 en -IR i, de l'anomenada segona conjugació, *saber, acórrer, séure, ploure, veure i dir*.

Del present d'indicatiu esmentem, a la primera persona, *fiu* (secció A), *crit* (en Sabruguera), *creu*. En la 2.ª del plural, tenim una única forma, *deuets* (cf. més endavant el pres. de subj.). Sobre els verbs amb increment *eix* — *querir* no el pren: *quir, queren* — cf. pàg. 12.

No trobem cap imperfet d'indicatiu en les seccions que són traducció fidel. Només apareix en la secció E, que és arranament, i encara només en el verb *ésser*: *eres i era* (ell). En aquesta mateixa secció apareixerà l'únic plusquamperfet de tot el manuscrit, *auies punits*, l'únic condicional, *adoraria*, i els dos únics imperfets de subjuntiu, també del verb *ésser*: *abans que fos creat, com si no fos stat creat* (22^v).

El pretèrit indefinit d'indicatiu apareix quatre vegades en les seccions A, B i C; 25 en els salms de Sabruguera i dues vegades a la secció E. En canvi el perfet apareix sis vegades en Sabruguera, 31 en les seccions A i B, i 14 en la E. La mecànica de la traducció explica aquestes desproporcions: al perfet hebreu hom fa correspondre el perfet català. L'indefinit català queda massa lluny perquè és una forma composta, i l'imperfet també pel seu marcat significat de «duració en el passat», que no existeix en hebreu; i molt més encara el condicional i l'imperfet de subjuntiu.

Heus ací les terminacions del pretèrit perfet: 1.ª: *requeri, sperí, diguí, cridí, començí, amí, scapí*; 2.ª: *medecinist, metist, alegrest, axamplest, fist, trasquist-traguist, guarist*; 3.ª: *respongué, scapà, sofrí, afaytà, hoy, trencà, stech, fundà, iurà, dix, lohà, beneý, hach, féu*; 1.ª del plural: *pequam*; 3.ª del plural: *requirgären* (cf. nota 78, pàg. 27), *passaren, ueren, foren*.

El futur — que també es beneficia de la traducció mecànica, perquè hom fa correspondre el futur català al futur hebreu, si el context no convida molt bé a traduir-lo pel present —, el trobem 66 vegades en les seccions A, B, C i E, i 26 en els Salms de Sabruguera.

El present de subjuntiu-imperatiu es troba repartit en totes les seccions. En la 2.ª pers. del plural tenim: *lohats, sapiats, donats, soplicats, i fiau, piadau, scoltau i liniau* en les seccions A i B; i només *acompanyats, hasolaçats, comptats, posats, partits i comptets* en els psalms de Sabruguera. Una prova més de llur antigor.

El verb *ésser* — la forma d'infinitiu del qual no apareix — té aquesta conjugació: Pres. Ind.: *són* (sec. C) i *só* (sec. E), *est, és, som, són*; Imp.: *eres, era*; Fut.: *serà, serem*; Pres. Sub.: *sia, sies, sien*; Impf. de Sub.: *fos*. El trobem com a auxiliar en dos verbs de moviment: *són anat, són-se leuats*, en els psalms de Sabruguera.

El verb *haver* — del qual tampoc no apareix l'infinitiu —: Pres. Ind.: *he i e, has, ha; i a, auem, haueu, an*; Impf.: *auies*; Perf.: *hach* (ell); Fut.: *auré*; Pres. Sub.: *ages, haia*. L'hi trobem com a auxiliar, però més de 10 vegades com a verb independent en el seu sentit de 'tenir'.

En el text de Sabruguera trobem només un gerundi clar i dos participis de present, ja del tot adjectivats: *els tements, anap enbriaga(n)t*. Però en la

secció A trobem 20 participis-gerundi,²⁴ alguns de sentit del tot verbal, com és *el Déu donant veniances*. A la secció E en trobem 12 més.²⁵

En el foli 2^r hi ha l'expressió *sperar speraré* traduïnt el típic gir hebreu *qawwó qiwwiti*.²⁶

Una altra de les característiques dels textos traduïts de l'hebreu és l'absència quasi absoluta de verbs pronominals. En les seccions A, B i C només n'hi ha 3 — i encara algun no el veiem clar, cf. n. 23, pàg. 23 —. La cosa curiosa és, no pas que empri altres verbs que no necessiten la partícula, sinó, simplement, que no la posa: «que [s']engrandiren tes obres!», «[es] decanta mon peu», «[s']alegrará Déu en ses obres». Per contra, Sabruquera els fa servir profusament.

Adverbis. De temps: *quan*, escrit sempre *quant* i en frase interrogativa (6^r, 6^v, 10^r, 10^r; cf. *quan* conjugació, pàg. 16); *ara*, 7 vegades (cf. *ara que*, pàg. 16); *abans* (3^v; cf. *abans que* i *ans que*, pàg. 16); *après* (8^v); *tots temps*, 8 vegades (incloent 8^r, cf. n. 22, pàg. 31); *tota hora* (9^r); *tots los dies* (12^r, 13^r); *tots iorns* (18^r); *ia* (24^v); *vuy* (9^v, 23^r); *de dia* (4^r); *en la nit* (4^r); *per lo matí* (4^r); *dia e nit* (10^v). De lloc: *hi* (16^v?, cf. n. 20, pàgs. 36-37); *aquí* (escrit *qui*, 15^r). De manera: *axí* (15^r; tres vegades); *ensemps* (15^r); *endesemps* (7^v); *debades* (16^v); *a vlls de* (4^v); *a soles* (7^v); *a fiança* (7^v); *iustament* (11^r); *miraculossament* (19^r; 2 únics casos d'adverbi en *-ment*). De quantitat: *molt* (4^v, 5^r, 17^v dues vegades, 18^r); *més* (16^r); *pur* (2^v); *fort* (12^r, 14^v). De negació: *no* (28 vegades).

Preposicions: *a*, 156 vegades i, en una proporció de 3 a 2, més abundant en els textos traduïts de l'hebreu, en què és traducció quasi obligada de la partícula *le, el* i també de la d'acusatiu; en 2^r la trobem escrita *e* per confusió del copista (cf. n. 21, pàg. 23); en 6^v cal canviar *als* en *els*; entra en composició de *fins al* (23^r), *tro a* (15^v) i *entrò a* (2^v, 5^v dues vegades, 6^r, 10^r dues vegades). — *ab*, 29 vegades, la meitat de les quals en la secció E; tradueix la partícula *'im* i *be* instrumental. — *contra*, 6 vegades, només en els salms de Sabruquera. — *de*, 201 vegades; tradueix la partícula *min* i els estats constructes. — *deius mi* (1^v); cal notar el cas oblic que regeix. — *deuant* també regeix, dues de les 8 vegades que surt, cas oblic. — *en*, 89 vegades; tradueix quasi sempre la partícula *be*. — *enmig* (15^v). — *entorn de* (13^v). — *entre*, només el trobem en 3^v i amb el significat de 'dins'. — *entrò*, 8 vegades, 7 de les quals és en frase feta. — *fins a* (23^r). — *per*, 34 vegades, dues de les quals en la locució *per tal que*. No es contrau mai i no la trobem formant la composta

24. «En catalán se confunden fonéticamente casi siempre las formas de gerundio y de participio de presente» (F. DE B. MOLL, *Gramática Histórica Catalana*, Madrid 1952, 358).

25. Ja D. S. BLONDHEIM havia posat en relleu l'abundor de participis de present en les traduccions bíbliques dels jueus: *Les parlars judéo-romans et la Vetus Latina* (Paris 1925), pàg. cxv. En endavant, en citar Blondheim ens referirem a aquesta obra.

26. BLONDHEIM, CXV-CXVI, estableix un quadre de freqüències de la traducció d'aquest gir hebreu per participi de present («esperant esperaré») i per infinitiu («esperar esperaré»), i conclou: «En catalan on a deux exemples de l'emploi du part. pres., mais on trouve plus souvent l'infinitif». Vistos els documents catalans que féu servir en el seu estudi — descrits a les pàgs. 5-6 del seu llibre — aquest «plus souvent» no va més enllà de quatre exemples.

per a. Tradueix diverses partícules hebrees: *be-'ad*, *le-mà'an*, *biglal*, *be*, *le...* — *segons*, 3 vegades, en Sabruquera. — *sobre*, 31 vegades, la meitat de les quals en la secció *E*; tradueix només la partícula *'al*. — *tro a* (15^v). — No cal pas posar en relleu la pobresa de partícules en els textos traduïts de l'hebreu; la quantitat total és ja ben petita.

Conjuncions: *e* apareix unes 200 vegades; sovint la trobem aglutinada a la partícula o verb següent i es fa molt difícil de preveure si el traductor o el copista la hi sentien; hem mirat de guiar-nos per l'original hebreu o llatí. — *i*, escrita sempre *hi*, apareix 26 vegades, 24 de les quals en les seccions *A* i *B*, on és prova de llur relativa modernitat. — *ne* només apareix 4 vegades, en les seccions *D* i *E*. — *mas* (14^r). — *perhò* (23^r). — *sinó* (9^r, 20^r dues vegades, 23^v, 24^r). — *que* en oracions substantives apareix 25 vegades, més de la meitat de les quals en la secció *E*; en oracions adjectives, 18 vegades. — *qui*, 24 vegades, la meitat de les quals en els salms de Sabruquera. — *lo qual*, 9 vegades, 8 de les quals en les seccions *D* i *E*. — *quan*, escrit sempre *quant* (20^r tres vegades). — *com* (temporal) (10^v, 12^v, 15^r). — *ara que* (22^v). — *abans que* (22^v). — *ans que* (10^v). — *car*, 17 vegades, 14 de les quals en les seccions que són traducció de l'hebreu. — *cor*, 8 vegades, només als salms de Sabruquera. — *com* (causal) (5^v). — *com* (modal) (2^v, 3^v). — *tan... com* (3^v). — *axí com*, nou vegades. — *com que* (1^v), locució que no hem trobat registrada²⁷ i que és la traducció mecànica de *ka-ašer*. — *per tal que* (final), 3 vegades en els salms de Sabruquera. — *si* (condicional), cinc vegades.²⁸

Formació de paraules. — Ens hem limitat als mots anomenats abstractes femenins. Ens cridà l'atenció el fet que *bonetat*, mot que trobem tres vegades en les seccions *A* i *B*, no fos registrada al DCVB. Aquests 3 casos de *bonetat* apareixen al costat de 7 de *bondat*, en aquesta mateixa secció *A*, i *bonesa*, una vegada, en la secció *E*. A més d'aquests abstractes, tenim: *prosperitat*, una vegada en la secció *E*; *iniquitat* dues vegades en la secció *A* i una en Sabruquera; *mortalitat*, dues vegades en la secció *F*; *potestat*, una vegada en la secció *A*; *pietat*, 4 vegades en la secció *A*, una en la *C* i 9 en la *E*; *santedat*, una en la secció *B*; *bellesa*, dues en la mateixa secció; *grandesa*, i *granesa*, un en la *A*; *tristura* — no registrat al DCVB —, una en la *C*; *tristor*, una en la *F*. El traductor de l'hebreu, doncs, no sols es complaïa a posar abstractes, sinó que fins n'inventava algun (si no és que ja els trobava en la versió provençal de què sembla que se serví).

Sintaxi. — No cal dir que, tractant-se de traduccions literals, serà la mateixa sintaxi de la llengua traduïda. En el nostre cas, en els textos traduïts de l'hebreu, hi trobarem aquestes conseqüències: complements directes amb partícula, pocs participis concertats, abús de formes plenes del pronom en casos oblics, i altres que ja hem assenyalat.

27. Si més no, en la *Gramàtica* de F. DE B. MOLL citada més amunt. En les *Novel·letes exemplars*, ed. R. ARAMON I SERRA (Barcelona 1934), 50, hem trobat un *com que*, però d'ús diferent.

28. Hom pot observar que manquen en aquesta enumeració partícules tan corrents com: *o*, *adés*, *quin*, *on*, *mentre*, *pus*, *perquè*...

«La langue de ces versions est difficilement compréhensible pour le lecteur qui ignore totalement l'hébreu. Une de leurs fonctions essentielles étant de faciliter l'apprentissage de la langue sacrée des juifs, leur syntaxe viole délibérément les règles du castillan et est calquée dans toute la mesure du possible sur celle de l'hébreu. Par ailleurs il suffit qu'un mot castillan ait un sens commun avec un mot hébreu pour qu'il soit susceptible de recevoir *tous* les autres sens du dit mot hébreu, même si ces autres sens n'ont jamais existé en castillan».²⁹

La descripció de les característiques d'aquest tipus de traduccions no és difícil. Les raons i el perquè els jueus solien traduir d'aquesta manera, se'ns fan molt difícils de comprendre. Almenys, pel que fa a les presents oracions, la traducció catalana no servia pas per aprendre l'hebreu.

Una altra de les raons que hom dona és el caràcter sagrat i inspirat del text hebreu, que la traducció vol reproduir.³⁰ Però això prova tant que no prova res: si per tan sagrat el tenien, per què el traduïen?

Si al capdavant donaven un text que només entén qui sap el text hebreu, deu ésser senzillament que no *traduïen*, sinó que feien una altra cosa, per a la qual no tenim nom adequat perquè no correspon als nostres hàbits intel·lectuals.

A partir de la constatació d'aquesta llengua especial en les traduccions,

«la première question qui se pose est naturellement: les juifs parlaient-ils ou non une langue à eux, une langue a part? Or, nos matériaux ne permettent pas une réponse vraiment scientifique à cette question. Nous n'avons que des textes écrits, presque tous des traductions. Donc nous ne connaissons pas la langue parlée des juifs, et juger du parler des gens d'après des écrits de cette sorte, est chose fort malaisée. Il est certain, par exemple, que les juifs, en parlant avec leurs voisins, ont dû se servir d'une langue plus normale qu'en écrivant des textes destinés pour eux seuls.»³¹

Més recentment Révah sosté el mateix punt de vista:

«Les juifs ne parlaient pas une langue très différente de celle des chrétiens habitant les mêmes localités qu'eux [...] Ce qui différenciail les parlers juifs et chrétiens c'était essentiellement le lexique.»³²

M. Banitt creu que ni en el lèxic no hi havia diferència.³³ En català disposem avui de tan poc material estudiat, que seria una grossa temeritat

29. I. S. RÉVAH, *Formation et évolution des parlers judéo-espagnols des Balkans*, «Tesoro de los judfos sefardés», VII (1964), pàg. XLII.

30. «Ce procédé bizarre a pour but de reproduire un texte original, considéré comme littéralement inspiré, par une version aussi littérale que possible [...]. La traduction n'est qu'un moyen sans valeur intrinsèque d'arriver au sens d'un original sacré dans ses détails les plus insignifiants» (BLONDHEIM, pàgs. CVI-CVII).

31. BLONDHEIM, pàgs. CXXXVI-CXXXVII.

32. Art. cit., pàg. XLI.

33. *Une langue fantôme: le judéo-français*, RLiR, XXVII (1963), 245-294. Ho repeteix a

de decidir-nos per cap conclusió. És un fet, però, que una dotzena de mots que trobem en aquests curts fulls, no són registrats al *DCVB* o tenen un ús diferent del que s'hi expressa.

Tanmateix, no creiem que hagin d'ésser incorporats a l'inventari històric dels mots catalans sense més estudi: quasi tots aquests mots no registrats fins avui en textos catalans: — *emparall*, *afaitar* (=compondre), *laniadures*, *bonetat*, *vassallies*, *plenisme*, *piadants*, *piadar*, *tribla*, *mondigant*, etc.—, es troben també a la traducció del *Siddur* al provençal, en lletres hebrees, del final del segle xv.³⁴ Si tenim en compte que les altres traduccions de pregàries jueves al català que conservem no contenen cap d'aquests mots, podem potser concloure que la traducció de les seccions *A*, *B* i *C* del present text, on figuren tals mots, entronca amb una tradició provençal, és a dir, són adaptació al català — completa quant a morfologia, incompleta quant a lèxic — d'un text provençal. Però aquesta possibilitat no és tampoc evident. Pot ésser molt bé que els fragments en qüestió tinguin un origen molt reculat i que procedixin d'una escola jueva de la Catalunya Vella, molt acostada en temps, espai i cultura a la provençal, i les altres traduccions procedixin d'una tradició més tardana i més allunyada de la influència provençal.

Moltes i variades hipòtesis podríem bastir; però l'única conclusió segura és que les dades actuals, per ara, no permeten afirmar res definitiu.³⁵

TEXT

Transcrivim el text uniformant i modernitzant les grafies de *H*, *U/V*, *I/J*, *I/Y*, *I/G/GÜ*, *C/QU*, *C/G*, *C/Ç/S*, *L/LL* i la doble *FF* inicial. Deixem tal com vénen les fluctuacions *s/ss* i *c/cc*. Hem resolt totes les abreviatures; hem regularitzat l'ús de les majúscules i emprem els signes de puntuació avui usuals. Les poques lletres que ha calgut afegir van entre claudàtors.

Creiem molt probable que la traducció primera de les seccions *A*, *B*, i pot-

L'étude des glossaires bibliques des juifs de France au Moyen Age, «Proceedings of the Israel Academy of Sciences and Humanities», II, 188-210.

34. Ms. núm. 5 de la col·lecció particular del Dr. C. Roth, actualment en vies de publicació pel Departament de Llengües Romàniques de la Universitat Hebrea de Jerusalem. M. LAZAR n'ha presentat un avanç: *La traduction hébraïco-provençale du ritual*, «Mélanges de langue et de littérature du Moyen Âge et de la Renaissance offerts a Jean Frappier...» (Genève 1970), 575-590.

35. En aquest darrer apartat hem adduït textos sobre jueus per aclarir el caràcter d'aquesta traducció d'oracions que, en principi, cal atribuir a algun convers (si més no, de mans d'un d'ells l'hem rebut). No voldríem pas deixar entendre que estem disposats a intercanviar aquests dos noms equiparant-ne el significat històric. Ben al contrari. Tanmateix, podem veure'ls sota el mateix punt de vista, en tant que traductors d'oracions, pel fet que el mètode és el mateix; tal com podem equiparar un teòleg dominicà i un de franciscà del segle XIII, en tant que escolàstics.

ser també la C i la F, fou feta interlinealment, per tal com és traducció mot per mot. Amb l'intent d'ajudar a veure el caràcter extremament literal d'aquesta traducció, que sembla inintelligible a primer cop d'ull, hem afegit sota de cada verset la transliteració del verset hebreu³⁶ que, com hem dit, no es troba al manuscrit.

SECCIÓ A

Aquesta primera secció comprèn, sota la rúbrica *Aquests són los LXXII vèssors del psaltiri los quals devets dir tots dies*, 72 versets del Saltiri, traduïts de l'hebreu, sense cap ordre temàtic, verbal ni progressiu. Al final hi ha una curta oració de sis ratlles, de factura litúrgica jueva; de tota manera, aquesta oració, tal com es troba en el manuscrit, no fa cap sentit en català.

Ben mirat, no sabem si són exactament 72 els versets. Normalment el copista deixà espai per a començar cada verset amb una inicial; però només hi ha lloc per a 62 inicials. D'altra banda, identificats els versets i separats degudament — cosa que no ha estat fàcil —, en resulten 73. Com que algunes vegades hi ha dos versets seguits, n'hem ajuntat dos que el copista també ajuntà sense deixar inicial per al segon (cf. n. 42, pàg. 24), i així fem el compte just, 72, que demana la rúbrica.

Tampoc no són tots els versets trets exclusivament del Saltiri. El que hi ha sota la nota 15 és pres dels Proverbis i el de la nota 69 del Deuteronomi.

La rúbrica inicial, *Aquests són los LXXII vèssors*, i l'oració de cloenda, que diu *per los setanta e dos noms que és a tu*, ens certifiquen sense cap dubte que aquesta pregària procedeix dels cercles de cabalistes i de llur devoció als setanta-dos noms de Déu.

No hem trobat, però, cap notícia sobre la procedència exacta de la lletania, no sols en els estudis generals de litúrgia jueva,¹ sinó tampoc en els llibres sobre Càbala.² Fins ara ha estat molt ben estudiat el corrent d'idees i la història textual de les doctrines cabalístiques, però, segons ens ha certificat el Prof. Y. Tishbi, de la Universitat Hebrea de Jerusalem, no hi ha cap estudi de llur ritual i de les pregàries que els eren particulars.³

36. El sistema és el de la revista «Sefarad», llevat de la indicació del šewà compost, que transcrivim sense diacrític, i l'accentuació segons l'ortografia catalana.

1. A. Z. IDELSOHN, *Jewish Liturgy and its Development* (New York 1967); L. ZUNZ, *Die Ritus des synagogalen Gottesdienstes*, dins *Die synagogale Poesie des Mittelalters* (Hildesheim 1967); I. ELBOGEN, *Der Jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung* (Hildesheim 1962).

2. G[ERSHOM] S[CHOLEM], *Kabbala*, «Encyclopaedia Judaica», IX, col. 630-732; *Les grands courants de la mystique juive* (Paris 1968); *Ursprung und Anfänge der Kabbala* (Berlin 1962); *La Kabbala et sa symbolique* (Paris 1966).

3. En l'estudi de R. J. Z. WERBLOWSKY, *A Collection of Prayers and Devotional Compositions by Salomon Alkabetz* (en hebreu), «Sefunot», II (Jerusalem 1962), 135-182, és feta al·lusió a la lletania dels 72 versets que forma part de la col·lecció estudiada, com a cosa coneguda (pàg. 145). Examinat el manuscrit — número 694 de la col·lecció Ginsburg de Moscou

En comptes, doncs, de poder il·luminar el present text amb estudis ja fets, cal esperar que servirà en els estudis futurs sobre la lletania dels 72 versets, dels quals aquesta traducció catalana és la notícia més antiga que hom en té per ara.

El 1494 —uns trenta anys després de la probable data del nostre text— Jean Reuchlin, el principal hebraïsta cristià del Renaixement, publicà la lletania en llatí en el seu llibre *De Verbo Mirifico*.⁴ Però només 36 versets —exactament la meitat!—, i encara amb un ordre diferent, coincideixen en una versió i en l'altra.⁵ Traient-la de Reuchlin la publicà també A. Giustiniani, a Bolonya, el 1513: *Precatio pietatis plena... composita ex duobus et septuaginta nominibus divinis*. I les explicacions de Reuchlin han passat també als expositors moderns de la Càbala.

Heus ací la gènesi d'aquesta pregària segons P. Vulliaud:

«Analysons le nom sacré de 72 lettres. Ce nom peut simplement caractériser la nature divine et désigner la Séphirah Hesed (Bonté). En effet, le nombre de Hesed équivaut à 72 (heth: 8 + samek: 60 + daleth: 4; l'ensemble = 72). C'est ce qu'expriment les Kabbalistes par cette formule: *schem hamephorasch schel schebaïm v'schem hou schem ha-hesed v'ha-rahamim* (Le nom de 72 est le nom de la Bonté et de la Miséricorde). Le nombre de 72 peut correspondre encore à différentes dispositions des lettres du Nom ineffable, telles que y (= 10) + yh (= 15) + yhw (= 21) + ywhw (= 26); l'ensemble égale 72. Ou ywd + hy + wyw + hy = 72.

Cependant, assez habituellement, lorsque les Initiés parlent du nom de 72 lettres, ils font allusion aux symboles ternaires exprimés 72 fois dans les trois versets (19, 20, 21) du chapitre xiv de l'Exode. Chacun de ces versets a, en effet, 72 lettres. On dispose chaque lettre du verset 19 en une colonne de haut en bas. Ainsi le premier mot vayssâ (vav yod samek ayn) sera disposé de cette façon:

vav
yod
samek
ayn...

et de même pour toutes les lettres des autres mots. Pour le verset 20, on distribuera les lettres sur une colonne en commençant à rebours. Exemple: kol ha-lâylâh (caph lamed hé lamed yod lamed hé) sera placé de la manière suivante:

hé
lamed
yod
lamed

(microfilm núm. 66 del Ben Zvi Institute de Jerusalem) — comprovarem que es tracta d'una lletania diferent.

4. Cf. F. SECRET, *Les Kabbalistes chrétiens de la Renaissance* (Paris 1964), cap. iv. Hi ha traduïts del llatí, fragments de cartes de corresponsals de Reuchlin demanant-li explicacions sobre el significat de la lletania.

5. Segons amb rara amabilitat ens escrivia (29-12-69) el senyor Charles d'Hooghvorst, que ho ha comprovat en una edició de Colònia del 1532, llibre II.

hé
 iamed
 caph...

et ainsi de suite pour le reste du verset.

Pour le verset 21 on dispose les lettres comme pour le verset 19, c'est-à-dire, en colonne de haut en bas.

On obtient par là 72 fois trois symboles. Exemple: vav hé vav, yod lamed yod, samek yod teth, ayn lamed mem, etc.⁶ Or, le dévot pense immédiatement [!], à mesure que se forment les ternaires symboliques, qu'ils se trouvent dans les versets de tels et tels Psaumes. Ainsi, le premier symbole (vav hé vav) est dans le psaume 3,4: *Ve-athah JeHoVah magen baâdi kebodi oumerim roschi* (Et Toi, Jehovah, tu es mon bouclier autour de moi, tu es ma gloire et me relevant la tête). Quant au second symbole (yod lamed yod), il se trouve dans le psaume 22,20: *Ve-athah Jehovah al tir'hâq éYâLouthI lehêzerâthi houschâh* (Et toi, Jehovah, ne t'éloigne pas, ma force, viens à mon secours).⁷

Ainsi de suite, pour chacun des 72 symboles ternaires. Tous ces versets des Psaumes auxquels ils correspondent contiennent une supplication à Dieu pour qu'il accorde sa protection au pieux qui l'invoque. En outre, ils contiennent tous le Nom Ineffable (Jehovah).

Il s'agit donc bien du Nom divin de 4 lettres développé (ha-mephorasch) en 72 lettres. Et d'ailleurs, les 72 symboles ternaires sont les initiales de trois mots qui désignent les qualités de la nature divine. Le dévot récite alors le nom divin de 72 lettres comme une seule prière suivie. C'est-à-dire: les lettres du premier symbole (vav hé vav) étant les initiales des mots *Veathah Hou Ou* (vav) *schenotêkâ* (et Toi, Lui (Dieu), tes années); celles du second symbole (yod lamed yod) étant les initiales de *Yehid Lo Ythâmou* (Unique, ne finiront pas); celles du troisième symbole (samek yod ayn) étant les initiales des mots qui, développés, signifient: purifie tes élus de leurs impuretés; et de même pour les autres symboles jusqu'au 72 qui se traduit par: ma protection, mon refuge, mon sauveur. Toutes ces initiales, une fois développées, disons nous, forment une énumération de 72 qualités divines et d'interjections ou supplications confiantes adressées à Dieu.

Le pieux kabbaliste concentre de cette manière toute sa pensée affectueuse vers l'Éternel tout puissant. Et animé d'une inébranlable foi à l'égard de la céleste protection, il l'excite encore en se rappelant toute l'histoire du peuple d'Israël que l'amour divin a élu et que la miséricorde infinie a sauvé de l'esclavage et de la captivité, histoire qui est cryptographiquement notée dans le mot *va-yaâber* (Il fit passer) de la Genèse 32,23 dont les mêmes lettres autrement disposées produisent le mot *'ebiru*, et qui composent les symboles des 72 (ayn bet) invocations et des 216 (yod reš waw) lettres contenues dans les trois versets 19,20,21 de l'Exode, chap. 14 (72. trois fois = 216).⁸

6. «C'est en effet, par le même procédé de dispositions littérales que nous venons d'indiquer, que l'on formait, en ajoutant la terminaison *el* ou *yah*, le nom des 72 anges correspondant aux 72 noms de Dieu, êtres que la céleste protection déléguait» (P. VULLIAUD, *La Kabbale juive, histoire et doctrine*, Paris 1923, II, 29).

7. Aquests dos versets corresponen, efectivament, als nostres dos primers versets. Però els altres ja no contenen el ternari indicat. Tampoc no contenen tots el nom de Déu, Yhwh, com diu tot seguit.

8. P. VULLIAUD, *op. cit.*, 26-28.

L'explicació, cal confessar-ho, és ben rebuscada. Segurament no és la mateixa que ens donaria el traductor català del nostre text, però és difícil d'assegurar que fos menys entortolligada.

*Aquests són los LXXII vèssors del psaltiri los quals devets dir tots dies*⁹

[f. 1^r]

- E tu, Déu, enpara per mi, ma honor e exalça mon cap.¹⁰
we-attà Yhwh magén ba'adí kebodí u-merim roší
- E tu no llunys; ma força, a ma ajuda cuita.¹¹
we-attà Yhwh al-tirhaq eyalutí le-'ezratí huša
- Torna, Déu, scapa m'arma; salva a mi per ta bondat.¹²
šubà Yhwh ḥallesà nafší hoši'eni le-mà an ḥasdekà
- Requerí a Déu e respongué a mi; de totas mes congoxes escapà a mi.¹³
darašti et-Yhwh we-'anani u-mi-kol-megurotay hiššilani
- Mà dreta, Déu, exalça; mà dret, Déu, farà host.¹⁴ [f. 1^v]
yemín Yhwh romemà yemín Yhwh 'ošà ḥail
- Car Déu serà en ta fiança e guardarà ton peu de mal pas.¹⁵
ki-Yhwh yhyeh be-kisleka we-šamar ragleka mi-làked
- Viú Déu e beneexes ma força i exalçarà mon Déu ma salvació.¹⁶
ḥay-Yhwh u-baruk šurí we-yarum elohé yš'í.
- Déu preentalla de ma part i m'anap tu planisme de ma sort.¹⁷
Yhwh menat-helqí we-kosí attà tomik goralí
- El Déu donant venjances a mi i parlarà pobles dejús mi.¹⁸
ha-el ha-notén neqamot li wa-yadabber 'ammim tahtay
- Sia ta bondat, Déu, sobre nós com que speram a tu.¹⁹
yehi-ḥasdekà Yhwh 'alenu kaašer yhalnu lak

9. Les rúbriques foren sens dubte redactades originalment en català. Al f. 8^v trobem la mateixa expressió *vèssors* amb la metàtesi que podria ésser característica d'algun grup cultural; no és registrada al DCVB. Cal notar la forma *psaltiri* les cinc vegades que apareix al ms. Cf. n. 19, pàg. 36.

10. Ps. 3,4. Sembla que el traductor entengué *enpara* com a forma verbal, per analogia amb *exalça*, que hauria d'ésser participi; cf. n. 14.

11. Ps. 22,20. Estranyament falta el vocatiu *Déu*. Cf. n. 23.

12. Ps. 6,5, *arma* per *ànima* és forma provençalitzant; cf. *Curial e Güelfa*, ed. RAMON ARAMON I SERRA, III (Barcelona 1933), 210 i 276. L'ús de la forma *a mi* en comptes de l'elidida dóna al text una notable gravetat; en aquesta primera secció només hi ha forma elidida en *no-t* (2°) i *piada-m* (2°).

13. Ps. 34,5. Falta una conjunció.

14. Ps. 18,16. Hauria d'ésser: *La mà dreta de Déu*; no és l'únic cas d'estat constructe mal traduït. En el text hebreu hi ha participis i no formes conjugades.

15. Pr. 3,26, si bé sembla dels Salms. Traducció molt exacta.

16. Ps. 18,47. Haurien d'ésser participis. Sobre *beneexes* cf. pàg. 12.

17. Ps. 16,5, *preentalla* és traducció del mot *menat*, però no la que correspon ací, que hauria d'ésser *tros*. Blondheim cita com a formes que ell tenia per peculiars dels jueus, *plenisme* i *plenimetat*, però ací hi és per confusió de *tomik* amb *tamim*.

18. Ps. 18,48. Traducció literal d'un verset que els comentaristes necessiten corregir per a donar-li un sentit.

19. Ps. 33,22. Sobre *com que* cf. pàg. 16.

- Remembre tes pietats, Déu, si ta bondat era de setgle hec.²⁰
zekor-raḥameka Yhwh wa-hasadeka ki me-'olam hemmah
- I sia Déu a mi e enperall i Déu a força de ma fiança.²¹ [f. 2^r]
wa-yehí Yhwh li le-mišgab welohay le-šur maḥsí
- I sia Déu enperall a ma fortuna e enperall a temps en ma congoxa.²²
wihí Yhwh mišgab la-dak mišgab le-'ittot be-šarà
- No dexes a mi, Déu, mon Déu no't llunys de mi.²³
al-tata'azbeni Yhwh elohay al-tirḥaq mimmenni
- Lloaré a Déu en sa justícia e salmejaré el nom de Déu altisme.²⁴
odé Yhwh ke-šidqó wa-azammerà šem-Yhwh 'elyon
- Déu, nostre Senyor, que poderós ton nom en tota la terra!²⁵
Yhwh adonenu ma-addir šimkà be-kol-areš
- Esperar speraré a Déu i decantarà mon Déu i oirà mon crit.²⁶
qawwó qiwwiti Yhwh wa-yeṭ elay wa-yšmà' šaw'atí
- I ara, què sperí, Déu? Sperí a tu ede.²⁷
we-'attà ma-qiwwiti adonay toḥaltí lekà hi
- Tu és mon rei, Déu manant || salvacions de Jacob.²⁸ [f. 2^v]
atta-hu malkí elohim šawwé yešuoṭ ya'aqob
- Piada'm, Déu, per ta bondat; com multitud de tes pietats desfés mes colpes.²⁹
ḥonnení elohim ke-ḥasdeka ke-rob raḥameka meḥe peša'ay
- Déu ajuda a mi; Déu en soffriment de ma ànima.³⁰
hinné elohim 'ozer li adonay be-somké nafší

20. Ps. 25,6, si ta bondat deu ésser una mala lectura de [h]i ta bondat; era deu ésser un *car* mal llegit (seria l'únic imperfect de tota la secció i no correspon a cap verb hebreu, sinó a *ki*, traduït generalment per *car*). *hec* sembla degut a una confusió de lectura de *hemmah* per *hinneh*.

21. Ps. 94,22. La confusió de *a* (preposició) i *e* (conjunció) fa pensar si el copista escrivia al dictat, però no hi ha altres indicis més segurs. La forma *emperall*, de factura genuïnament catalana, que és repetida dues vegades més al verset següent, no és registrada al DCVB.

22. Ps. 9,10. La traducció de *dak* per *ma fortuna* és sorprenent; potser el traductor se servia d'un glossari i llegí malament; l'edició de la *Biblia hebraica* de KITTEL-KAHLE (Stuttgart 1962), no dóna cap variant de manuscrits medievals, ni tampoc la forma «šaratí» a la qual correspon «*ma*» *congoxa*.

23. Ps. 38,22. És l'únic cas de forma pronominal en tota la secció, i en el verset paral·lel de 1^r no ha estat pas emprada; segurament cal atribuir-la al copista.

24. Ps. 7,18, *en* sembla degut a una confusió de les partícules hebrees *be* i *ke*.

25. Ps. 8,2, bé que no comprèn tot el verset.

26. Ps. 40,2. Sobre *Esperar speraré* cf. pàg. 15. La traducció *mon Déu* fa pensar que el traductor tenia al davant un text hebreu sense vocalitzar i llegí *elí* per *elay*.

27. Ps. 39,8 El traductor ha vist en *toḥaltí* una forma verbal en comptes d'un substantiu amb sufix. — *ede* hauria de ser *ella*.

28. Ps. 44,5.

29. Ps. 51,3. BLONDHEIM (*op. cit.*, 91) cita *piadar* i *piatar* com a paraules exclusives del vocabulari religiós jueu. En el manuscrit apareix 12 vegades i només en els fragments traduïts de l'hebreu. La forma *apiadar* només apareix una vegada, en el text «cristianitzat» de la secció E. El DCVB no dóna cap exemple de *piadar*, si bé en l'etimologia de *apiadar* remet a la forma llatina *pietare* i cita Blondheim. La preposició *per* és deguda al fet que confongué *be* per *ke*, o bé que tenia efectivament *be* segons lectura d'alguns manuscrits medievals.

30. Ps. 54,6. *soffriment* en sentit de *sosteniment*.

- Pur a Déu callament de ma ànima car d'ell ma salvació.³¹
ak el-elohim dumiyà nafší mimmennu yešū'atf
- E jo sobre tu fiu, Déu. Diguí: «Mon Déu tu». ³²
wa-aní 'aleka baṭaḥti Yhwh amarti elohay attà
- Déu guardarà a tu, Déu ombra a tu sobre mà de ta dreta.³³
Yhwh šomrekà Yhwh šillekà 'al-yad yemineka
- Déu guardarà a tu de tot mal, guardarà ta ànima.³⁴
Yhwh yšmorkà mi-kol-ra' yšmor et-nafšeka
- Déu guardarà ton exir e ton venir d'ara [e] entrò a setgle.³⁵
Yhwh yšmor-šetkà u-boekà me-'attà we-'ad 'olam
- Déu piadarà a nós e beneirà a nós; esclarirà nostres faç a nós e a setgle.³⁶ [f. 3^r]
elohim yeḥonnenu wibarkenu yaer panaw ittanu selah
- Beneiràs nós, Déu, e tenbran a ell tots angles de terra.³⁷
yebarkenu elohim we-yrú otó kol-afse-areš
- Llevarà Déu i scampara[n] sos enamics e fugiran nostres avorents de nostres faç.³⁸
yaqum elohim yafušu oybaw we-yanusu mešanaw mi-panaw
- Regimes de la terra cantaran a Déu e salmejaran a Déu.³⁹
mamlekot ha-areš širú lelohim zammerú adonay selah
- Veuran tots anants a Déu, tots amants mon Déu, mon rei en lo santuari.⁴⁰
raú halikoteka elohim halikot elí malkí ba-qódeš
- Escapa a mi, Déu, d'home mal || d'home de iniquitat, mon Déu, a setgle.⁴¹ [f. 3^r]
ḥallešeni Yhwh me-adam ra' me-iš ḥamasim tinšereni
- Mon Déu, scapa a mi de mà de malvat e de palma de torcivaient
e de malvat; car a tu sperí, Déu, mon Déu, ma fiança de ma joventut.⁴²
elohay palleteni mi-yad rašà' mi-kaf me'awwel
we ḥoméš ki attà tiqwati adonay Yhwh mibṭahí mi-nē'uray

31. Ps. 62,2. El traductor entengué la partícula exclamativa *ak* com a *ihativa*.

32. Ps. 31,15.

33. Ps. 121,5. Aquest verset i els dos següents, també del salm 121, giren entorn del mot *guardarà* — en futur segons una lectura de l'aparat crític de Kittel-Kahle.

34. Ps. 121,7.

35. Ps. 121,8.

36. Ps. 67,2. *nostres*, en abreviatura, deu ésser una mala lectura de *ses*.

37. Ps. 67,8. *beneiràs nós* deu ésser una mala lectura de *beneirà a nós*, tal com llegim en el verset anterior. — *angles* és una traducció possible de *afsim*, però ací el sentit demanava *termes*.

38. Ps. 68,2. La nota de l'aparat crític de Kittel-Kahle ens dona el text corresponent a *i scamp...* — *nostres*, en abreviatura; deu ésser, com a la n. 36, una mala lectura de *ses*. BLONDHEIM (*op. cit.*, 15) diu que *auorrire* és mot típic dels jueus de la Romània, que només en el català s'ha conservat en el llenguatge comú.

39. Ps. 68,33. Falta la traducció del *selah* final. El text hebreu que correspon al segon a *Déu*, és a l'aparat crític de l'edició Kittel-Kahle.

40. Ps. 68,25. El segon *tots* és afegit; el primer sembla mala lectura de *tos*, i *amants*, mala lectura de *anants*.

41. Ps. 140,2. *mon Déu a setgle* és fora de lloc. Més que una mala lectura de la paraula que traduïa *tinšereni*, sembla el final del verset 68,33 (cf. n. 39).

42. Ps. 71,4,5. Són aquests els dos versets que hem unit per al compte 72 (cf. pàg. 19). Sobre *torçiuayant* (*sic* en el manuscrit) sembla que cal dir que és corrupció. Com a la n. 27, el traductor ha vist un verb en un nom amb sufix, *tiqwati*.

Vendré en vesellies, Déu, mon Déu; remenbraré ta justícia destistu.⁴³
 abó bigburot adonay Yhwh azkir šidqateka lebaddeka
 Déu avees a mi de ma joventut [e] entrò ara anunciaré tes maravelles.⁴⁴
 elohim limadtani mi-ne'uray we-'ad-henna aggid nifleoteka
 E Déu, mon rei d'anbans, obrans salvació entre la terra.⁴⁵
 welohim malkí mi-qédem po'el yešu'ot be-qéreb ha-areš
 Car Déu jutjant abaxa e exalça.⁴⁶
 ki-elohim šofeš ze yašpil we-ze yarim
 Déu, en lo santuari és la tua carrera; qui déu tan gran com tu, Senyor?⁴⁷
 elohim ba-qodeš darkeka mi-el gadol kelohim
 Tu el Déu faent maravelles e has fet a saber en los pobles la tua singular força.⁴⁸ [f. 4^r]
 attà ha-el 'oše pele hoda' ta ba ammim 'uzzeka
 Sant e beneit Déu de hosts, torna a nós e sclarexs tes faç cridaré.⁴⁹
 elohim šebaot hašibenu we-haer paneka we-niwwaše'ah
 Piada a mi, Déu, car a tu cridaré tot lo dia.⁵⁰
 ḥonnení adonay ki-eleka eqrà kol-ha-yom
 Sant e beneit mon Déu, a tu cridí medecinist a mi.⁵¹
 Yhwh elohim šiwwa'ti eleka wa-tirpaeni.
 Sant e beneit Déu de ma salvació, de dia cridí e en la nit devant tu.⁵²
 Yhwh elohim yešu'atí yom-ša'aqtí ba-layla negdeka
 Jo a tu, Déu, cridí, i per lo matí ma oració comencí a tu.⁵³
 wa-aní eleka Yhwh šiwwa'ti u-ba-bóqer tefillatí teqaddemeka
 Car en tu, Déu, és ma fiança, || altisme, metist en ton mas.⁵⁴ [f. 4^v]
 ki-attà Yhwh mašsí 'elyon šamta me'oneka
 Diré a Déu : «Ma fiança i ma sperança mon Déu; fiu en ell».⁵⁵
 omar la-Yhwh mašsí u-mešudatí elohay ebtah-bo

43. Ps. 71,16. No sabriem pas dir com hom arribà a fer equivaler *geburot* (= *gesta*) amb *vassallies*, tant ací com al *siddur* provençal. — *destistu* deu ésser una corrupció o mala lectura de *de tu sol*.

44. Ps. 71,17. *avees* per *aveses*. Al *siddur* Bod. Or. 9 i al provençal és quasi constant la traducció del verb hebreu *le-lamed* per *avesar*, segons el seu sentit primigeni.

45. Ps. 74,12. *obrans* deu ésser inadvertència del copista per similitudència amb el mot anterior; cal llegir *obrant*.

46. Ps. 75,8. Ha suprimit la traducció dels demostratius.

47. Ps. 77,14. Creiem que cal llegir *quí* i no *quin*, com llegiríem espontàniament.

48. Ps. 77,15. *singular* és afegit.

49. Ps. 80,8. *Sant e beneit* és l'expressió feta amb què, en provençal, és traduït el nom de Déu entre els jueus. Resulta realment estrany que només ací i en els dos versets de després del següent aparegui aquesta fórmula. — *cridaré* és degut segurament a la confusió del traductor entre les arrels hebrees *yš'* i *šw'*.

50. Ps. 86,3.

51. Ps. 30,3. És tan extrema la literalitat fins ara, que es fa estrany que trobem *a tu cridí* i no *cridí a tu*.

52. Ps. 88,2.

53. Ps. 88,14. Sembla que hi hagué intenció de corregir *comencí* en *comence*; de fet hauria d'ésser *començà*.

54. Ps. 91,9. Hauria d'ésser *car tu Déu e[st]s ma fiança*. — *Altisme* és, segons BLONDHEIM (*op. cit.*, 20 s.), el mot típic per a traduir, com ací, *'elyon*; al *siddur* provençal, en canvi, és traduït per *soberan*.

55. Ps. 91,2. Un dels pocs casos de futur traduït per present.

- Car alegrest a mi, Déu, en tes obres, en obra de tes mans cantaré.⁵⁶
 ki šamaḥtani Yhwh be-po'oleka be-ma'asé yadeka arannen
- Que engrandiren tes obres, Déu!, molt apregonar tes pensades.⁵⁷
 ma-gadelú ma'aséka Yhwh meod 'ameqú maḥšeboteka
- Si diguí: «Decanta mon peu», ta bonetat, Déu, sofrí a mi.⁵⁸
 im amarti maṭà raglí hasdekà Yhwh ys'adeni
- Fes saber, Déu, sa salvació; a ulls de les gents descobre sa justícia.⁵⁹
 hodia' Yhwh yešu' ató le'ené ha-goyim gillà šidqató
- Piadós i graciós Déu, llong de ires, gran de bonetat.⁶⁰
 ḥannun we-raḥum Yhwh érek appaym u-gedol-hàsed
- Bo Déu a tot i sos piadants sobre totes ses obres.⁶¹
 ṭob-Yhwh la-kol we-raḥamaw 'al-kol-ma'ašaw
- Gran Déu i lloat molt, i sa granesa no ha compte.⁶² [f 5']
 gadol Yhwh u-mehullal meod we-ligdullató en ḥéqer
- Soferint Déu a tots los caents e piadant a tots los decaents.⁶³
 somek Yhwh le-kol-ha-noflim we-zoqef le-kol-ha-kefufim
- Just Déu en totes ses carreres e bo en totes ses obres.⁶⁴
 šaddiq Yhwh be-kol derakaw we-ḥasid be-kol-ma'ašaw
- Prop Déu a tots sos cridants, a tot crida a ell ab veritat.⁶⁵
 qarob Yhwh le-kol-qoraw le-kol ašer yqrauhu be-emet
- Tu, Déu, a setgle seuràs, to[n] siti a generació e generacions.⁶⁶
 we-attà Yhwh le-'olam tešeb we-zikrekà le-dor wa-dor
- Sia la honor de Déu a setgle; alegrarà Déu en ses obres.⁶⁷
 teḥí kebod Yhwh le-'olam ysmàḥ Yhwh be-ma'ašaw
- Lloant Déu ab tot son cor, ab secret de dreture[r]s e cotllació.⁶⁸
 odé Yhwh be-kol-lebab be-sod yešarim we-'edà
- Car nom de Déu cridaré. Daran || grandesa a nostre Déu.⁶⁹ [f. 5']
 ki šem Yhwh eqrà habú gódel lelohenu

56. Ps. 92,5. La traducció *obra*, en singular, ve avalada per la nota crítica de Kittel-Kahle.

57. Ps. 92,6. Heus ací una altra conseqüència d'aquesta estranya traducció de l'hebreu: donar sentit intransitiu a verbs que no el tenen. Sobre *pensades*, el DCVB només cita exemples moderns, però és corrent al *siddur* provençal.

58. Ps. 94,18. *sofrí* hauria d'ésser un futur.

59. Ps. 98,2.

60. Ps. 145,8.

61. Ps. 145,9. *piadants* en sentit de 'misericòrdies' abunda al *siddur* provençal.

62. Ps. 145,3.

63. Ps. 145,14.

64. Ps. 145,17.

65. Ps. 145,18. Estranya que no hagi sabut traduir més exactament a tots (aquells) qui *criden*; tal com és, la frase no fa sentit.

66. Ps. 102,13. La lectura *ton siti* ve avalada per molts manuscrits, segons Kittel-Kahle. Sorpren que, posat a ésser literal, no traduis a *generació e generació*.

67. Ps. 104,31.

68. Ps. 111,1. *Lloant* deu ser una mala lectura de *lloaré* que arrossega la de *son* per *mon*. — *sod* també significa *secret*, però ací convenia el sentit de 'reunió'.

69. Dt. 32,2, però sembla ben bé un verset del Saltiri.

- Sia lo nom de nostre Senyor Déu beneit d'ara [e] entrò a setgle.⁷⁰
 yehí šem Yhwh meborak me-⁶attà we-⁶ad-⁶olam
- Déu en los cels afaità son siti, son regisme en tota sa potestat.⁷¹
 Yhwh ba-šamaym hekin kisó u-malkutó ba-kol mašalà
- Déu ton nom a setgle, Déu ta remenbrança de generació en generació.⁷²
 Yhwh šimkà le-⁶olam Yhwh zikrekà le-dor-wa-dor
- De resplandir lo sol entrò a son colgar sia lloat lo nom de Déu.⁷³
 mi-mizrah-šémeš ⁶ad-meboó mehullal šem Yhwh
- En nom de Déu i nom de Déu cridaré. Ara Déu scapa la mia ànima.⁷⁴
 u-be-šem-Yhwh eqrà anna Yhwh malletà nafší
- Amí com óf Déu a ma veu, mes pregàries.⁷⁵
 ahabti ki-yšma⁶ Yhwh et-qol tahanunay
- Lloats a Déu car bo, car a setgle || sa bondat.⁷⁶ [f. 6°]
 hodú la-Yhwh ki-šob ki le-⁶olam hasdó
- Temens de Déu fiau ell en Déu; ajudarà ells i enperarà a ells ell.⁷⁷
 yré Yhwh bišhú ba-Yhwh ⁶ezram u-maginnam hu
- Totes les gents reguigaren a mi, en nom de Déu car scapí d'ells.⁷⁸
 kol-goyim sebabuni be-šem Yhwh ki amilam
- No morré car viuré i recomptaré les obres de Déu.⁷⁹
 lo amut ki ešyé wa-asapper ma'asé Yaš
- Torna, Déu, entrò a quant? e piada sobre ton servent.⁸⁰
 šubà Yhwh ⁶ad-matay we-hinnahem ⁶al-⁶abadeka
- Oges-me, Déu, piada a mi. Déu sia ajudant a mi.⁸¹
 šema⁶-Yhwh we-honnení Yhwh heye-⁶ozer li
- Sia volentat devant tu, el Nom, el Gran, el Poderós, el Temorós,
 yehí rašon le-faneka ha-šem ha-gadol ha-gibbor ha-norà
- Senyor de la bondat e les pietats, ixent d'aquests mots,⁸²
 adon ha-šésed we-ha-rašamin ha-yošé min ha-pesuqim ha-ellu

70. Ps. 113,2. En la nota 49 vèiem el traductor emprant la fórmula provençal del nom de Déu. Ací el veiem emprant, per única vegada en el fragment, la fórmula cristiana *nostre Senyor Déu*.

71. Ps. 103,19. El DCVB dona a *afaitar* el sentit de 'adornar', 'embellir'; ací cal el d'aparellar'. En l'ús d'aquest verb concorda també amb el *siddur* provençal.

72. Ps. 135,13.

73. Ps. 113,3.

74. Ps. 116,4. Repeteix *En nom de Déu*, segurament per dittografia. La traducció de la partícula hebrea *anna* per *ara* pot ésser deguda a raons d'homofonia.

75. Ps. 116,1. *com* podria ésser una mala lectura de *car*, que sol traduir la partícula *ki*; no creiem pas que pensés a donar sentit temporal a *ki* amb aquest *com=con=quan*.

76. Ps. 136,1.

77. Ps. 115,11. *Temens* per *tements*, segurament perquè la *t* ja era muda.

78. Ps. 118,10. *reguigaren* és mala lectura o escriptura de *regiraren* que és tal com el *siddur* provençal tradueix la forma hebrea *sebabuni*.

79. Ps. 118,17.

80. Ps. 90,13. El singular *ton servent* és avalat per molts manuscrits segons l'edició de Kittel-Kahle.

81. Ps. 30,11.

82. Segons sembla, Déu és el Nom invocat en els 72 versets que contenen el seu Nom.

que és acostumat mon pòvol ab mesura de bondat i ab [f. 6°]
 še-titnaheg 'immanu be-midat ha-hésed u-be-
 mesura de pietats per setanta e dos noms que és a tu, els sants,
 midat ha-rahamim le-mà'an «'b» šemoteka ha-qedošim
 els mendigants, als ixents d'aquests mots.
 we-ha-ṭehorim ha-yoseim min ha-šemot ha-ellu
 Dé[u] ou, o Déu piadau, Déu scoltau i fes e no sia trigat.⁸³
 adonay šema'ā adonay selaḥa adonay haqšiba wa'āse al-teaḥar

SECCIÓ B

Com hem dit en la descripció del manuscrit, creiem que aquest dos salms i els tres versets que segueixen a continuació formen part de l'oració que cal dir *tots dies*. Si els hem separats de la lletania anterior és només per comoditat d'introducció. Són els salms 4 i 29 (T. M.).

El primer dels dos salms no forma part del ritual de pregàries jueu. Del segon sí que ens consta que era estimat dels cabalistes.¹ Si, doncs, els trobem ací traduïts de l'hebreu, deu ésser que formaven part d'algun ritual cabalístic.²

A continuació vénen tres versets dels Salms — 46,8; 84,13; 20,10 — que en el ritual sefardita actual hom diu a diari en l'oració de minḥà.

No deu ésser pura coincidència que trobem també aquests versets en processos de la Inquisició de València: el d'Isabel Amorós, l'any 1492, i el de

83. *és acostumat, mon pòvol i que és a tu* són traduccions quasi bàrbars, que fan el text català del tot inintelligible. Amb l'ajut del Rev. Rabí de la Comunitat Israelita de Barcelona, a qui agraïm les atencions, vam aconseguir de trobar unes expressions de la litúrgia jueva que semblen correspondre al text català corromput i mal traduït. La darrera frase sí que és segura, perquè correspon a *Dn.* 9,19, verset amb què acaben moltes de les pregàries de Yom Kippur. — *mendigants* és mala lectura de *mondugants* (=purs), que és tal com el *siddur* provençal tradueix l'adjectiu hebreu *ṭehorim*.

1. G. SCHOLEM dóna la traducció d'aquest fragment d'Eleazar de Worms, del 1200. sobre el ritus d'iniciació: «The Name is transmitted only to the reserved who are not prone to anger[...]. And it is transmitted only over water. Before de master teaches it to his pupil they must both immerse themselves and bathe in forty measures of flowing water, then put on white garments and fast on the day of instruction. Then both must stand up to their ankles in the water, and the master must say a prayer ending with the words: "The voice of God is over the waters (*Ps.* 29,3). Praised be Thou, O Lord, who revealest Thy secret to those who fear Thee, He who knoweth the mysteries». Then both must turn their eyes toward the water and recite verses from the Psalms, praising God over the waters.» (*On the Kabbalah and its symbolism*, New York 1965, pàgs. 135-136). Quan aquest mateix autor descriu el ritual de les «noces místiques» dels cabalistes de Safed, diu que en la processó cantaven himnes i els salms 29 i 95-99. En l'article *Šmoneh Esreh* de la *Vallentine's Jewish Encyclopaedia* (London 1938, pàg. 599) llegim: «Fanciful are the many reasons for the number 18. One is, that it corresponds to the number of times Adonay is mentioned in *Ps.* 29. The 7 benedictions recited on sabbaths and festivals are also made correspond to the number of times the word Kol is found in that psalm».

2. Ambdós tenen, al darrer verset, l'expressió *en pau*, però deu ésser una simple coincidència. Cap dels dos no té cap verset que figuri en la lletania anterior.

Rafael Baró, el 1520,³ i fins en els de Mallorca del segle XVII.⁴ En canvi no n'hem trobat cap menció en els reculls d'oracions de conversos castellans. Ben segur que devien ésser peculiars dels cercles de cabalistes catalans, que els devien donar un significat o atribuir una eficàcia que ens són desconeguts.

Al salm en los lliris. Salm a David.⁵ En mon cridar respon a mi, [f. 6']
la-menašseah binginot mizmor le-dauíd be-qorí 'aanéni

mon Déu, ma justícia; en triula axamplest a mi; piada a mi, ou
elohim šidqí ba-šar hirhabta li ḥonnení u-šma'

ma oració.⁶ Fills d'home, entrò a quant ma honor a vergonya se-
tefillatí bené iš 'ad-me kebodí liklimmà

ran amagats, pleits seran requerits a mentida, || a setgle.⁷ [f. 7']
teehabun riq tebaqšú kàzab selah

I sapiats car ensenyà Déu bonetat a ell; Déu oí en mon cri-
u-de-ú ki-hiflà Yhwh ḥasid lo Yhwh yšmà' be-

dar a ell.⁸ Se trementiran e no pecaran, diran en son cor
qorí elaw ragzú we-al-teheṭau imrú bilbabbkem

sobre llur jaïlla i amodiran a setgle.⁹ [L]iniau liniadures
'al miškabbkem we-dommu selah zibḥú zibḥé-

de justícia i fiau en Déu.¹⁰ Déu, molts dients: «Qui mostrarà
šédeq u-biṭḥú el Yhwh rabbim omrim mi-yarenu

a nós bé?» Ensenyarà sobre nós claror de tes faç, Déu.¹¹
tob nesa' alenu or paneka Yhwh

3. AHN, Inquisición, leg. 555, núm. 2 i núm. 5. Cf. J. RIERA I SANS, *Oracions en català dels conversos jueus*, ja citat.

4. B. BRAUNSTEIN, *The Chuetas of Majorca* (Scottsdale 1936), 198-199.

5. La traducció de *la-menašseah* per *al salm* no ens la sabem explicar; *los lliris* deu ésser una mala lectura de *les lires*, tal com llegim al *siddur* provençal.

6. *Triula* (o *tribla*?) per 'tribulació' és constant en el *siddur* provençal.

7. El traductor ha confós les arrels hebrees *ahab* i *ḥabà*; d'ací la traducció *seran amagats*. També *pleits* sembla procedir d'una confusió de *rib* per *riq*.

8. *ensenyar*, ací i tres versets més endavant, té el sentit de 'fer extraordinari', 'senyalitzar', 'posar com a senyal'. En comptes de l'abstracte *bonetat* caldria l'adjectiu *bo* o *piadós*.

9. El *DCVB* registra els mots *trémer* i *tremet* només en època moderna; per a *jaïlla* dóna els sentits de 'manera i acció de jeure' però no el de 'jaç', que és el de l'etimologia i el del nostre text. — *amodiran* per *emmudiran*.

10. BLONDHEIM (pàg. 68) diu: «*Laniare* dans le sens de "sacrifier", "immoler" a dû appartenir à la langue vulgaire» i d'ací conservat als textos religiosos jueus. M. BANITT, en el seu article *Une langue fantôme*, ja citat, diu (pàg. 288-289): «*Lanier*, ainsi que *alanier* et ses dérivés, n'ont pas le sens général d'"immoler". Il est question ici d'un concept qui touche à un des principes fondamentaux du judaïsme: la méthode particulière d'égorger les animaux; il est donc évident qu'ils se serviront d'un terme clair et catégorique, la continuation de *laniare*, "lacrérer", dont les exemples en français ne font pas défaut»; ni en català tampoc, que si bé no figura al *DCVB*, pot ésser llegit en documents de la Cancelleria Reial: «Manam expressament e de certa sciència [que] aquella [carta d'obligació] cancehets o laniets, o cancehlar o laniar façats, com nós ab la present hajam aquella per cancehada o anuhada»: ACA, Reg. 1848, fol. 82. Tant *Liniau* — al ms. (?) *ihiniau* — com *liniadures* apareixen també al *siddur* provençal.

11. No era difícil d'afegir *Déu* al principi del verset si, com sembla, aquesta pregària era escrita de memòria.

Dóna·m alegria en mon cor, de temps de blat e de most molt.
natatta šimhà be-libbí me'et deganam we-tirošam rabbú

En pau || endesemps jauré e dormiré, car tu, Déu,
be-šalom yaḥdaw eškebà we-išan ki-attà Yhwh

[f. 7^r]

a soles a fiança faràs seure a mi.¹²
le-badad la-beṭaḥ tošibeni

Salm a David. Donats al Senyor, àngels de Déu, donats
mizmor le-dauíd habú la-Yhwh bené elim habú

al Senyor glòria e força.¹³ Donats al Senyor glòria al seu nom;
la-Yhwh kabod wa-'oz habú la-Yhwh kabod šemó

soplicats al Senyor en la bellesa de la santedat.¹⁴
hištaḥawú la-Yhwh be-hadrat-qódeš

La veu del Senyor és sobre les aigües; Déu de la glòria
qol Yhwh 'al-ha-maym el-ha-kabod

féu tornar.¹⁵ Lo senyor sobre les aigües moltes La veu
hir'im Yhwh 'al-maym rabbim qol

del Senyor és ab gran força; la veu del Senyor és ab gran
Yhwh ba-koah qol Yhwh

bellesa.¹⁶ La veu del Senyor trenca les cedres e trenca
be-hedar qol Yhwh šober arazim wa-yešabber

lo Senyor les cedres de la selva.¹⁷ E féu saltar axí com
Yhwh araze-ha-lebanon wa-yarqidem kemó

[f. 8^r]

a vadell la selva e lo munt de Sion axí com los fills dels
'égel lebanon we-širyon kemó ben-

brúfols.¹⁸ La veu del Senyor fa callar les flames del foc.¹⁹
reemim qol-Yhwh ḥošeb lahabot eš

La veu del Senyor fa tremolar lo desert e fa tremolar
qol Yhwh yaḥil midbar yaḥil

lo Senyor lo desert de Cades.²⁰ La veu del Senyor fa tremolar
Yhwh middar qadeš qol Yhwh yeḥolel

los cabirols e fa descobrir los boscatges e en lo teu palau
ayyalot wa-yeḥešof ye'arot u-be-hekaló

tots dien glòria.²¹ Lo Senyor al deluvi stec e stec
kulló omer kabod Yhwh la-mabbul yašab wa-yešeb

12. Exacta traducció de les formes hifil de l'hebreu: *mostrarà, faràs seure*.

13. *àngels de Déu* és arranament teològic. Hauria d'ésser *fills de Déu*.

14. Hauria d'ésser *glòria del seu nom*, d'acord amb l'estat constructe.

15. *Jéu tornar* és fàcil metàtesi de *Jéu tronar*, com devia dir primerament.

16. *gran* és afegit totes dues vegades; el traductor o algun copista devia saber de memòria el salm en la seva traducció i no s'adonava d'aquests afegits espontanis.

17. Es fa estrany de comprendre perquè no ha traduït *Liban*.

18. El canvi de *Sàrion* per *Sion* sembla confirmar, una vegada més, que la redacció és trastocada per la memòria.

19. *callar* per *tallar* tant pot ésser degut al traductor com al copista.

20. El ms. esp. 244 de París, en comptes de *tremolar té*, més exactament, *dolorejar*.

21. Hauria d'ésser *lo seu palau*.

lo Senyor rei per tots.²² Lo Senyor força al seu poble darà.

Yhwh mélek le-'olam Yhwh 'oz le-ammó yttén

Lo senyor beneirà || lo seu poble en pau.²³

Yhwh yebarek et-'ammó be-šalom

[f. 8']

Après diràs aquests tres vèsors tres vegades²⁴

Lo Senyor Sevaós sia ab nós e sia enpara a nós lo Déu de Jacob

Yhwh šebaot 'immanu mišgab-lanu elohé ya'aqob

en per tots temps.²⁵

Senyor Sevaós, ton benaventurat és

selah

Yhwh šebaot

ašré

l'hom qui's fia en tu.²⁶

Senyor, salva'ns; lo rei sobirà,

adam bo'eaḥ bak

Yhwh hoši'ah ha-mélek

respon a nós en lo jorn que't cridarem.²⁷ Amén.

ya'anenu be-yom-qorenu

SECCIÓ C

En aquesta tercera secció, sota la rúbrica *Oració de mati* segueix la traducció d'una poesia religiosa del màxim dels poetes jueus de Sefarad, Yehudá ben Šelomó ha-Leví (1075 - ca. 1160).¹

Aquesta poesia o oració deprecativa, del tipus *baqqašà*² és cantada encara per les comunitats sefardites en la festa de Roš ha-šanà.³

La composició és molt artificiosa. Consta de 26 versos en el metre anomenat *merubbé*: $\cup - - - / \cup - - - / \cup - - // \cup - - - / \cup - - - / \cup - -$ i tots comencen i acaben amb el mot *Yhwh*, *Adonay*. El número 26 correspon a la suma del valor numèric d'aquestes lletres: $Y(10) + h(5) + w(6) + h(5) = 26$. I, encara, els 10 primers versos comencen i acaben — després del *Yhwh* inicial i abans del final — per la lletra yod, els cinc següents per la lletra he, els sis següents per waw i els cinc darrers altra vegada per he.

22. *per tots deu ésser per tots temps*, puix que tradueix 'olam.

23. En el ms. *beneyirà*.

24. *vesors*, per metàtesi, com a la rúbrica del foli 1^r (cf. n. 9, pàg. 22).

25. *Ps.* 46,8.

26. *Ps.* 84,13. — *ton* sembla mala lectura de *tan*.

27. *Ps.* 20,10. — Afegint *sobirà a rei*, aquest verset, que prové d'un salm àulic, queda transformat en diví.

1. «Die Arbeiten Jehuda Halevi's wurden in Diwane gesammelt, blieben das Muster für nachfolgende Dichter; viele versuchten zu ihm emporzuklimmen, doch keiner hat ihn erreicht» (L. ZUNZ, *Literaturgeschichte der synagogalen Poesie*, Hildesheim [1966], 207). Cf. J. M. MILLÀS I VALLICROSA, *Yehudá ha-Leví como poeta y apologista* (Madrid-Barcelona 1947).

2. Cf. J. M. MILLÀS I VALLICROSA, *La poesia sagrada hebraico-española*² (Madrid-Barcelona 1948), 13.

3. A. Z. IDELSOHN, *Jewish Liturgy and its development* (New York 1967), 216. No n'hem trobat cap menció en els llibres de Zunz i Millàs citats més amunt. Ens hem servit de l'edició de H. BRODY, *Diwân des Abû-l-Hasan Jehuda ha-Levi* (Berlin 1894-1930), III, 225-226.

Aquest procediment tan rigorós té com a conseqüència que les frases estiguin deslligades i que no sigui possible la volada poètica. Com a compensació l'autor ha emprat un vocabulari i fraseologia trets dels Salms.

El traductor català d'aquesta composició no tenia cap pretensió. Sembla que traduïa de memòria. Altrament no s'explica l'ordre en què trobem els versos: 1 del ms. = 1 de la poesia, 2=2,... 8=8, 9=10, 10=12, 11=11, 12=13, 13=14, 14=15, 15 és inventat, 16=18, 17 és inventat, 18=22, 19=25, 20=24, 21=26, 22=23. Són, doncs, dos els versos catalans que no tenen original hebreu i sis els de la poesia que no tenen traducció — cinc dels quals són a la secció amb waw inicial —. Els versos traduïts no conserven el mateix nombre de síl·labes del metre hebreu ni n'adapten la rima.⁴

Oració de matí

[f. 8^r]

Senyor, lo jorn que jo erraré davant tu oració, avolenta la mia veu e lo meu
crit, Senyor.⁵

adonay yom lekà e'rok tehinnà še' é qolí we-šaw'atí adonay.

Senyor, lo teu poder demostra e descobra; piada·m, Senyor.

[f. 9^r]

adonay yadkà haré we-gallé geburotkà we-honnení adonay

Senyor, lo meu cor gemega e les mies entràmenes són congoxozes en la mia
ànima, Senyor.⁶

adonay yehemé libbí be-qirbí we-et'atfēf be-šaratí adonay

Senyor, puig la mia memòria davant tu a bé e vulles me tenir en ta comanda,
Senyor.

adonay ya'alé zikrí le-tobà we-zokrení u-paqdení adonay

Senyor, la tua salvació sper tota hora; plàcia a la tua misericòrdia que·m vulles piatar,
Senyor.⁷

adonay yš'akà tamid ayahel yehí ḥasdekà le-nahmení adonay

Senyor, tu m'has crat [e] est mon creador; e qui és aquell que·m pot ajudar
sinó tu, Senyor?⁸

adonay yošrí attà we-šurí u-mi ze biltekà 'ezrí adonay

Senyor, hages de mi pietat e || no vulles guardar a la mia iniquitat, Senyor. [f. 9^r]

adonay yehemú-lí raḥameka we-al-tefén le-ḥattōtay adonay

Senyor, les mies pensades te lloen e la mia ànima diu que tu est mon Senyor.
adonay yeḥaduka ra'ayonay we-nafší amerà ḥelqí adonay

4. És la traducció més antiga en llengua romànica d'una composició poètica dels jueus de Sefarad; cf. H. PERI (PFLAUM), *Prayer in the Vernacular during the Middle Ages* «Tarbiz», XXIV (1954-55), 426-440.

5. *erraré* deu ésser una mala lectura de *oraré* o, millor, *ordenaré* (com el *siddur* Bod. Or. 9, fol. 82^r). — Per al mot *avolentar*, exclusiu del vocabulari religiós dels jueus, segons Blondheim, el DCVB remet a l'explicació d'aquest autor (*op. cit.*, 131).

6. El traductor, que devia treballar de memòria, entengué *we* per *be*. — *gemega* sembla traducció homòfona de *yehemé*.

7. Les arrels hebrees *naḥam* i *ḥanan* es troben molt pròximes l'una a l'altra en context religiós-deprecatiu; ja en el vers 90,13 de la primera secció ha traduït l'arrel *naḥam* per *piadar*.

8. Síncope de *e* en *crat* que no trobem en els folis 22^r i 23^r.

- Senyor, Ia és lo teu nom e per lo teu nom oges vui la mia pregària, Senyor.⁹
adonay yaḥ šemà' biglal šemeka we-qaḥ ha-yom tefillatí adonay
- Senyor, dóna medecina a la mia dolor e lo teu sguart sia sobre mi, Senyor.
adonay ha'alé marpé le-širay we'feneka peqaḥ u-reé adonay
- Senyor, en lo teu poder són mes pensades e lo secret del meu cor a tu és
descubert, Senyor.
adonay hen be-yadeka mahšebotay we-sod libbí lekà niglà adonay
- Senyor, fe star en dretura lo meu peu e en collació lloaré lo teu nom, Senyor.
adonay ha'amed raglí be-mišor be-maqhelim šemak odé adonay.
- Senyor, jo sper la tua salvació; als meus || negocis sguarda, Senyor. [f. 10*]
adonay hinnení ohil le-yš'ak 'adé tabbiṭ we-gam tifné adonay
- Senyor, decanta la tua orella al meu crit e vulles-me piatar, Senyor.
adonay haṭ le-šaw'í oznekà ḥamol 'alay we-haqšibà adonay
- Senyor, [e] entrò a quant speraré? e les mies congoxes són descubertes a tu,
Senyor.¹⁰
- Senyor, [e] entrò a quant lo teu catiu serà lligat? Deslliga'm del meu peccat, Senyor
adonay wa-'adé matay asirkà yehí nesar be-bor piš'ó adonay
- Senyor, sies a mi ajuda e enpara e scut per mi, Senyor.¹¹
- Senyor, allonga la tua ira del teu servent lo qual spera || la tua misericòrdia,
Senyor.¹² [f. 10*]
adonay haarek appekà le-'abdak ašer el-ḥasdekà poné adonay
- Senyor, són malalt de les mies tristures e la mia ànima gemega dia e nit a tu,
Senyor.¹³
adonay hoholeti mi-yagonay we-nafší yom we-lel tehmé adonay
- Senyor, força'm per la tua misericòrdia e medecina dóna al meu cor qui és
malalt, Senyor.
adonay hahalimeni be-ḥasdekà u-marpé šaw le-leb dawé adonay
- Senyor, tol-me dels desigs temporals per tal que sia obligat al teu servir,
Senyor.¹⁴
adonay ha'aleni mi-tehomot we-šibat 'abdekà šubà adonay
- Senyor, com jo't pregaré, ans que jo't crit tu-m vulles acórrer, Senyor.¹⁵
adonay hinnení mappil tehinnà we-térem eqreà ta'né adonay

9. Abans d'aquest vers hi ha aquest altre que no ha estat traduït: «adonay ya'atof libbí be-ḥilí we-ešpok negdekà nafší adonay».

10. Aquest vers és sens dubte fabricat per la memòria del traductor. Els dos primers versos de la secció en waw, que no tradueix, són:

«adonay we-elohay lekà aqawwé we-libbí yeš'akà ytaḥ adonay
adonay wa-'arob 'abdekà le-ṭobà we-al-tefén le-haṭṭotaw adonay».

11. Hem de repetir el que hem dit abans. Heus ací els tres darrers versos que no tradueix:
«adonay wi'adú libbí še'ippaw e-yaḥed lak be-šarotaw adonay
adonay wa-aní bak e'elozà pedé dal mi-megurotaw adonay
adonay wa-adon 'olam aqaw lak le-mà'an tob le-kol-qowaw adonay».

12. Sobre *allongar* el DCVB dóna el sentit de 'fer més extens en longitud' que no va bé al nostre text, pel fet que és traducció literal de l'idiotisme hebreu.

13. El DCVB no registra la forma *tristura*.

14. La traducció de *tehomot* per *desigs temporals* enclou tot un tractat d'ascètica, que no és pas de tradició jueva.

15. Manca la traducció del verb en la primera part del verset.

SECCIÓ D

Aquesta quarta secció consta de 5 salms que, segons revelen ja les mateixes rúbriques, han estat presos d'un Saltiri cristià, pel fet que la distribució setmanal del Saltiri és d'origen monàstic. A més, la numeració és segons la Vulgata: 14, 22, 26, 47 i 23 — 15, 23, 27, 48 i 24 del T. M. —.

No sabem pas — i segurament no ho sabrem mai — per què hom escollí aquests salms i no uns altres. A primer cop d'ull sembla que hi ha un salm per a cada dia de la setmana, però no és cert.

La versió coincideix, amb petites variants, amb la de fra Romeu Sabruquera¹ que es troba en el ms. 7.7.6. de la Biblioteca Colombina de Sevilla.² Feta una minuciosa collació d'ambdós textos, trobem que el nostre: 1) forma part d'una cadena de transmissió de la qual el ms. de Sevilla no és anella; 2) ha «modernitzat» i fins ultracorregit l'ortografia, adaptant-la a una fonètica més evolucionada — sense massa regularitat, però —; 3) ha suavitzat l'arcaisme o literalisme d'alguns mots — entre d'altres, simptomàticament, el nominatiu *Déus* —; 4) és més abundant en males lectures i, per tant, 5) és pitjor testimoni de la versió autògrafa.

El present manuscrit confirma l'afirmació de G. COLON: «Quant al saltiri, només unes poques versions devien ésser ben conegudes arreu de les terres catalanes i d'aquí pouaven a mans plenes els col·lectors d'aquests llibres de devoció.»³

*Aquest salm és en lo psaltiri en la fèria del diumen|ge a XIII capítols.*⁴ [f. 11r]

Senyor, qui habitarà en lo teu tabernacle e qui reposarà en lo teu sant munt? Aquell qui viu justament e obra justícia; e qui parla veritat en son

1. Cf. A. COLLELL, *AST*, XXXV (1962), 267-281; M. DE RIQUER, *Història de la Literatura Catalana*, II (Barcelona 1966), 117-119.

2. El manuscrit acaba en el foli 228^r amb els mots del salm 113 (114 T. M.) «No a nós, Senyor, no a nós, mas dóna glòria al teu nom. Sobre la tua misericòrdia e la tua veritat e posada la mia esperança...». El doctor P. Bohigas, a l'amabilitat del qual devem haver pogut consultar el microfilm d'aquest ms., ens assegurà que hom pot ben datar-ne la lletra al segon terç del segle XIV — un segle, per tant, anterior al manuscrit que editem —. S. BERGER, que és l'únic que ha examinat les diferents versions bíbliques catalanes i en donà el resultat a *R*, XIX (1890), diu que el Saltiri de París, ms. esp. 2433 — que no hem pogut consultar —, conté la mateixa versió de Sabruquera que el de la Colombina — que ell només veié en una mostra — i conclou: «Parait, au fond, traduit sur le latin, de telle sorte que nous ne pouvons guère expliquer ces souvenirs du français que de la manière suivante: le traducteur travaillait sur un text latin, mais il avait le Psautier français, soit sous les yeux, soit dans la mémoire» (pàg. 535). En els cinc salms que hem estudiat no hem sabut veure cap influència del francès; el que sí que ens sembla segur és que Sabruquera no tenia al davant la Vulgata — segons el text establert per A. COLUNGA i L. TURRADO³ (Madrid 1953) — ni l'anomenat pel seu editor. T. AYUSO, *Psalterium Uisigothicum-Mozarabicum* (Madrid 1957).

3. *Llibre d'Hores* (Barcelona 1960), 36. La versió dels salms que són al Llibre d'Hores i alhora en el present manuscrit no és coincident.

4. L'enunciat del salm en el ms. de la Bibl. Colombina és: «Domine quis habitabit. Lo

cor, e que no sia engan en la sua llengua; e qui no ha fet a son proïsme mal, e menyspreu no ha llevat contra son proïsme; e qui és humil en sos ulls e menyspresat, e els tements || de Déu honra. Qui jura a son proïsme e no l'engana, e lo seu argent no done a llogre, e servei⁵ sobre l'home ignocent no pres. Qui fa açò no li pendrà mal a la fi. [f. 11^r]

Aquest salm és en lo psaltiri en la fèria del diumenge a XXII capitols.

Lo Senyor Déu meu me governa, no hauré fretura. En lloc de bona pastura m'ha collocat, sobre aigües suaus m'ha nodrit e ha convertida la mia || ànima. Ha'm menat per carreres de justícia per lo seu nom. Cor si jo vaig per carrera de mort no hauré paor de mal, cor tu, Senyor, est ab mí. La tua vergella e el teu bastó m'ha[n] castigat. Has perada devant mi taula contra los meus enemics. Has engreixat ab oli lo meu cap, [e] el meu anap enbriaga[n]t fort és bo. E la tua misericòrdia m'acompanya tots los dies de la mia vida. E habitaré en la casa de Déu per llongs dies. [f. 12^r]

Aquest salm és en lo psaltiri en la fèria del dilluns a XXVI capitols.⁶ [f. 12^v]

Senyor Déu, llum mia e salvació mia e d'ell no'm partiré a ells tots temps tembré. Lo Senyor Déu meu és llum mia e salut mia e d'ell no'm partiré. Lo Senyor Déu és guarda mia e d'ell hauré paor.⁷ Com se acostaran contraris hòmens malvats a conumar la mia carn, los hòmens tribuladors, els meus enemics, || seran aflaquits e cauran. Si són posades contra mi bastides, no haurà paor lo meu cor. Si's lleva contra mi batalla, en aquest he jo fiança. Una cosa he jo demanada a Déu e aquesta li quir: que jo habit en la casa de Déu tots los dies de la mia vida, que vega lo prepòsit⁸ de Déu e que visit lo seu temple. Cor ell m'ha defès en lo tabernacle en lo dia mal e ha'm amagat en lo secret del seu tabernacle; en la pedra m'ha axelçat || e ara exalçarà lo meu cap sobre mos enemics. Són anat entorn del seu temple e he sacrificat sacrificis de alegria; cantarà cantant al Senyor Déu. Senyor Déu, oges la mia veu ab la qual jo crit a tu e hages mercè de mi e complex-me mon desig. Lo meu cor parla a tu e la mia faç cerca la tua faç. Senyor Déu, la tua faç cercaré. No amacs la tua faç a mi ne't deses enfellonir⁹ al teu servidor. Sies ajudador || meu; no'm desempars ne no'm [f. 13^r]

XIII salm». — Els salms per a la recitació del diumenge són del 1.^{or} al 25. Prendre els salms com a capitols del Llibre dels Salms, a l'estil dels altres llibres bíblics, és de tradició jueva, no cristiana. Potser pot sorprendre l'expressió *fèria del diumenge* perquè avui tenim el concepte de *fèria* oposat a *festa*, però és expressió corrent en els Saltiris medievals; cf. el facsímil del Saltiri imprès el 1480, a la pàg. 334 de J. RUIZ CALONJA, *Història de la Literatura Catalana* (Barcelona 1954).

5. *servei* en sentit d'*untets* no és al DCVB.

6. Els salms per al dilluns van del 26 al 37.

7. Aquestes tres primeres frases posen de manifest un text corromput; també a la versió de Sevilla.

8. Cal entendre *prepòsit* com a *propòsit* puix que tradueix 'voluptatem'.

9. Se'ns fa estrany aquest *deses* (del verb *deixar?*, *desar?*) traduint *declines*. — *enfellonir* té la darrera lletra corregida; en el ms. de Sevilla llegim *en fellonia* que és traducció més exacta.

derrocs,¹⁰ Déu de la mia salut; cor lo meu para e la mia mara m'han llexat, mas tu, Senyor Déu, m'has sperat. Senyor Déu, mostra-m la tua carrera e endreça-m al camí dret per raó de mos enamics. No·m vullés lliurar a la ànima dels meus turmentadors, cor són-se llevats contra mi testimonis falsos e la iniquitat és fallida. Segons la mia voluntat jo creu || veure los béns de Déu en la terra de Judà.¹¹ Espera lo Senyor Déu, conforte·t e ferma lo teu cor en ell; spera lo Senyor Déu. [f. 14v]

Aquest salm és en lo psaltiri en la fèria del dimarts a XLVII capítols¹²

Gran és lo Senyor e fort digne de llaor. La ciutat del Déu nostre és munt sant seu. Tota la terra és ab compliment formada e ab goig munt de Sion, als llats de || aguilon,¹³ ciutat gran de rei. Déu serà conegut en los seus palaus com se acostarà aquella. Cor, veus, los reis són ajustats¹⁴ e passaren ensemps. Se·ls veren,¹⁵ e·s marevellaren axí, foren torbats, escomoguts, tremolament los ha pres. Qui¹⁶ ha dolor axí com de fembre que va en part. En sperit fort trencaràs les naus de Tarsís. Exí com ho haveu oït axí ho haveu vist en les ciutats del Déu¹⁷ de les hosts, || en la ciutat de Déu, Déu la fundà per tots temps. O Déu, la tua misericòrdia havem reebuda enmig del teu temple. Segons lo teu beneit nom, axí és la tua llaor tro a la fi de la terra. La tua man dreta és plena de justícia.¹⁸ Haja goig lo munt de Sion e alegren-se les filles de Sion e de Judà per raó dels teus juís. Acompanyats Sion e asolaçats-la, comptats-ho en les sues torres, posats al vostre cor la sua virtut, partits los || seus albergs per tal que ho comptets a la generació derrera. Cor aquell és lo Déu nostre per tots temps e més, ell és lo nostre governador perpetual. [f. 15r] [f. 15v] [f. 16r]

Aquest psalm és en lo psaltiri en la fèria del a XXIII capítols.¹⁹

[L]a terra és de Déu [e] el seu compliment, lo setgle e tots los habitants d'ell, cor ell ha fundada la letra sobre les aigües e sobre los flums l'ha ap[er]ellada. ¿Qui || pugerà en lo munt de Déu, e qui s'hi axecarà²⁰ en lo [f. 16v]

10. *derrocs* no s'ajusta al sentit de 'despicias' que ha de traduir.

11. Sens dubte el subconscient del nostre convers li féu llegir: *jo creu veure los béns de Déu en la terra de iudà*, on deia *jo creu veure los béns de Déu en la terra de uida*, posant el tret de la *i* un poc més a l'esquerra. Cf. la n. 9, pàg. 39.

12. Els salms per al dimarts van del 38 al 51. El text resulta força sibilí, però la versió del ms. de Sevilla no és gaire millor.

13. *aguilon* amb *n* final no és registrat al DCVB.

14. També podríem llegir *avistats* perquè hi ha signe de *i* en ambdós llocs.

15. La lectura *se·ls veren* no és segura; el ms. de Sevilla diu *e els uiren*.

16. *Qui* = *aquí*.

17. Deia *en les ciutats dels Déus* però delicadament hom ratllà les dues essés blasfemes.

18. Després de *justicia* hi ha una lletra ratllada.

19. Noteu les grafies: *salm* (6v 6v, 7v, 10v, 11v, 12v, 14v), *salmejaré* (2r), *salmejaran* (3r) i *psalm* (16r) i *psaltiri* (1r, 10v, 11v, 12v, 14v, 16r). L'espai en blanc hauria de dir *diu-menge*, però la progressió en les rúbriques anteriors devien fer pensar al copista que era un error i no ho escriví.

20. Hem transcrit *shi axecarà* per fidelitat al text; el ms. té *siaxechara*. Creiem que

seu sant lloc? Hom ignocent de les seues mans e nèdeu de cor e qui no ha llevada la sua ànima debades e qui no jura ab engan. Aquest pendrà benedicció de Déu e misericòrdia del Senyor salvador seu. Aquesta és la generació de aquells qui queren Déu, qui queren la faç de Déu de Jacob. O prínceps!, llevats les vostres portes e llevats los portals || del setgle e entrarà [f. 17r] lo rei de glòria. Qui és aquest rei de glòria? Lo Senyor poderós e fort, Déu de batalla. O prínceps!, llevats les vostres portes e lleven-se los portells del setgle e entrarà lo rei de glòria. Qui és aquest rei de glòria? Déu de les hosts del cel, aquest és rei de glòria.

SECCIÓ E

Aquesta cinquena secció és la que més clarament reflecteix la posició del convers en matèria religiosa. Ell, que devia sentir-se deslligat de les dues comunitats religioses *oficials*, té la gosadia de prendre la pregària fonamental de la comunitat que li és més propera sentimentalment, la jueva, i se l'adapta o, millor, se la recompon. A primer cop d'ull sembla una traducció més de l'hebreu, com tenim a les seccions A, B, C i F. Però les divergències amb el text hebreu traeixen una pietat personal i una reelaboració del text.

Vegem detingudament la composició d'aquesta 'Amidà.

Només conté catorze de les divuit (o dinou) benediccions que hauria de contenir. Les tres primeres corresponen bé a l'esquema tradicional: l'anomenada *abot* o *magén Abraham* perquè hom hi fa menció dels tres patriarques; l'anomenada *geburot* o *attà gibbor* perquè fa menció de les grandeses de Déu, i l'anomenada *qeduša* perquè és la benedicció de Déu com a sant. Totes tres són al manuscrit, bé que un poc escurçades i retallades.

«Es beginnen nunmehr die *emša'yot*, der mittlere Abschnitt der Tefilla, welcher die Bitten *sarkan še-la-beriu*t enthält. Ihnen wird keine bestimmte Zahl beigegeben»,¹ i el nostre convers només ha conservat vuit d'aquestes peticions, que haurien d'ésser tretze.

La benedicció 4 encara és al lloc que li correspon. És la *berakà hòkmà* o *attà honén*, que fa referència a Déu que dóna saber i enteniment a l'home.

La cinquena no és al manuscrit; és l'anomenada *hašibenu* o *tešubà* perquè fa referència a la conversió. La sisena (*seliḥà* o *selàḥ lanu*) tampoc no hi és. La setena (*geulà* o *reé be-onenu*) correspon a la sisena del manuscrit. La vuitena correspon a la cinquena (*refuà* o *rafenu*), però adaptada. La novena (*birkat ha-šanim*) no és al manuscrit. La desena (*qibuš geluyot*) és, transfigurada, la nostra benedicció 7. L'onzena (*ha-šibà*) no és al nostre manuscrit. La dotzena, la famosa *birkat ha-minim*, correspon a la vuitena del manuscrit,² i el nostre

caldría corregir-ho per *s'axecarà*, no sols perquè aquest *hi* és fora de lloc, sinó també perquè és l'únic del ms.

1. I. ELBOGEN, *Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlicher Entwicklung* (Hildesheim 1962), 46.

2. «Dieses Stück hat die meisten Änderungen erfahren, neben der natürlichen Einwirkung der Zeit haben die gewaltsamen Eingriffe der Zensur seinen Wortlaut beeinflusst und

text no conté el més petit tret d'odi als enemics d'Israel; manifesta, al contrari, una gran noblesa espiritual. La tretzena (*birkat šaddiqim*) és la novena del text, arranjada. La catorzena (*we-bIrušalaym*) no és al manuscrit. La quinzena (*et semah David*) correspon a l'onzena. La setzena, «das letzte der mittleren Stücke» (*šemà' qolenu*), es troba precedint l'anterior.

De la dissetena a la dinovena, *šaloš ašaronot*, «die drei letzten Stücke sollen (die ersten entsprechend) hymnischen Charakter haben, insbesondere dem Dank Ausdruck geben».³ I ací és on hom veu més el criteri subjectiu del compilador. Segons la *Vallentine's Jewish Encyclopaedia*, «the first and last three benedictions are inalterable».⁴

Doncs bé, la primera d'aquestes tres, no és al manuscrit. La segona, és la dotzena del manuscrit i la tercera és la tretzena. Però en el manuscrit resta encara una altra benedicció. El compilador ha pres una oració de la nit de Yom Kippur i l'ha convertida en la benedicció 14, la darrera.

Aquests arranjaments, aquesta llibertat per a no ésser fidel al text hebreu, es manifesten també en l'assimilació de conceptes estranys al judaisme. Ja en la secció C (nota 14, pàg. 33) trobàvem prou sospitosa l'expressió *desigs temporals*. Ací trobem ja idees i expressions del tot cristianes: *salvació eternal, terra sancta, gràcia, glòria* (= cel), *patriarques, penes infernals, ànima* (= lloc espiritual), *paradís, redemptor de humana natura, benaventurat sant, ressuscitar*... I el fet que no sigui traducció fidel té també les seves conseqüències gramaticals: només ací trobem un verb amb dos complements pronominals (*perdonar-los-me*), el pronom *ne*, l'imperfet d'indicatiu, l'imperfet de subjuntiu, més riquesa de partícules... Han desaparegut els mots i les expressions típiques: en comptes de *piatar* tenim *apiadar*, en comptes de *cels* i *aigües* tenim *cel* i *aigua*; abunden els neologismes i les expressions cultes: *acceptable, infernal, terrenal, incomportable, inconvenient, potència, prosperitat, glorificar*, etc. I l'autor es deixa dur per preferències personals: afegir l'adjectiu *gran* (15 vegades), *molt*, *sant* (16 vegades); repetir *tu* (30 vegades), *misericòrdia* (17 vegades), *pau* (6 vegades en un foli).

Per tot això hem cregut que no era cas de donar la transcripció del text hebreu.⁵ Hem mantingut la mateixa divisió de paràgrafs que en el manuscrit — llevat de la segona benedicció, que hi ve seguida —, i hem afegit un número d'ordre a l'esquerra per a una més fàcil identificació.

[D]éu los meus llabís obriràs e la mia boca comtarà la tua molt santa [f. 17^v] llaor.⁶

umgestaltet», *op. cit.*, 51. Cf. per ex. la sanció de Joan I de Castella el 1380 (F. BAER, *Die Juden im christlichen Spanien*, Berlín 1936, II, 221).

3. I. ELBOGEN, *op. cit.*, 55.

4. London 1938, pàg. 599.

5. Una traducció catalana de l'Amidà es troba a les pàgs. 80-85 de P. M. BORDOY, *Aplech de Estudis Biblichs y Orientals*. I (Barcelona 1901)

6. Ps. 51,17. Sobre la seva presència en aquesta pregària cf. I. ELBOGEN, *op. cit.*, 43. L'afegit *molt santa* sembla que era comú, puix que també el trobem en el *Siddur* de Barcelona, fol. 70^r.

1. Beneit sies tu, Déu nostre, Déu rei del setgle, Déu de Abram, Déu de Isaac, Déu de Jacob, el Déu, el Gran, el Fort, el Temorós, el guardonant misericòrdia a son poble Israel.⁷ Beneit sies tu, Déu, emperador de Abram.
2. Tu est molt poderós, per tots temps est Déu resusitant los morts, muntiplicant salvacions, que fas reposar lo vent e fas ploure e governes los vius || ab gran misericòrdia, resusitant los morts ab gran pietat, sosteinint los caents, donant medecina als malalts, soltant presos, refermant la sua veritat als qui dormen en la pols de la terra.⁸ Ben[e]it sies tu, Déu ressusitant los morts. [f. 18^r]
3. De generació en generació tu est sanct e lo teu nom és molt sanct e sanets per tots jorns te lloaran per tots temps. Beneit sies tu, Déu, el Déu, el sanct.
4. Tu dónes seny a l'hom per la tua gran misericòrdia, e mostres a l'home enteniment e saviesa. Beneit sies tu, Déu, qui scampes sobre los vius el saber e l'enteniment per via de gràcia e misericòrdia. [f. 18^v]
5. Medecina'ns, Déu, e serem gurits; salva'ns e serem salvats, car tu est la nostra glòria e la nostra llaor e dónes medecina eternal en les nostres ànimes. Beneit sies tu, Déu, que guarexs totes creatures || per la tua gran misericòrdia e pietat, miraculossament e ab gran maravella. [f. 19^r]
6. Veges la nostra afflictió e misèria e cuita a salvar-nos salvació eternal en les nostres ànimes, car tu est redemptor marvellós e fort ab gran misericòrdia. Beneit sies, salvador de Issrael.
7. Lleva la terra sancta dels infels e fes-la heretar a nosaltres axí com || fist heretar paradís als sants pares e patriarques e profetes e los trasquist de les penes infernals ab la tua gran misericòrdia. Beneit sies tu, Déu, jutge redemptor de ton poble Issrael.⁹ [f. 19^v]
8. Als infels e als idolàtrics, los quals no han conexença de tu, plàcia't per la tua sancta mercè e misericòrdia que'ls refermes en sperit bo [e] els metes en camí de salvació axí || com fist a Getró, lo sogre de Moisés, quant traguist lo poble de Issrael de Egipte, que dix que tu eres Déu gran sobre tots los déus, que'ls havies punits segons la llur supèrbia; i a Naman, quant lo guarist, que dix que tu eres Déu sobre tots los déus e que no adoraria altre déu sinó a tu; e a Nabugadenasor, quant li fist tornar lo seny e dix que tu eres Déu sobre tots los déus [e] et lloà [f. 20^r]

7. *a son poble Israel* és final expeditiu. No ens entretindrem a assenyalar quan el nostre compilador o traductor actua com a redactor conscientment o inconscient puix que sembla, com abans, escriure de memòria. No hi ha cap benedicció que sigui traducció exacta.

8. Ha suprimit la frase, tan típica, *mi kamoka*.

9. Aquesta benedicció hauria d'insistir en primer lloc en la «reunió» dels dispersos d'Israel. El nostre convers, deixant de banda aquest aspecte, se centra només en la possessió de la «terra santa», si bé en conceptes cristians. — Ja ha estat notat un fort moviment messiànic en el segle xv entre jueus i conversos amb la creença que el Messies era a punt d'arribar i, més o menys aliat amb els turcs, establiria el seu regne a Israel: «Quod aliquando loquentes cum judeis et neophitis super adventu de Mecies et super factis judaicis pretendebant se debere ire ad illam terram, et si illuc irent, tunc essent salvi et sancti». F. BAER, *Die Juden im christlichen Spanien*, II, Berlín 1936, pàg. 437 (d'un procés de la Inquisició de València del 1464). Cf. Y. BAER, «*Ha-tenu'ah ha-mešihit bi-Sejarad be-tequfat ha-geruš*», «Sion. Maasaf...», V (Jerusalem 5963 = 1942-43), pàgs. 62-78.

- [e] et || beneï e dix que lo regisme del cel e de la terra era teu; hac-ne [f. 20^v]
 conexença de tu, axí com és scrit en la tua santa Llei: que no has vo-
 luntat de la mort del peccador, sinó que torn del seu mal camí e que
 visca lloant e beneïnt lo teu sant nom. Beneït sies tu, Déu, que has
 mercè e pietat ab gran misericòrdia dels peccadors.¹⁰
9. Sobre los justs e sobre los bons e sobre los que són convertits a la
 tua || santa fe e sobre nosaltres, scampa la tua gràcia e misericòrdia [f. 21^r]
 e pietat.¹¹ Beneït sies tu, Déu, que dónes gràcia e misericòrdia ab gran
 pietat al poble d'Issrael.
10. Pare piadós, apiada sobre nós e reeb ab gran voluntat e ab gran pietat
 les nostres oracions. Que tu, Senyor, ous oració de tota creatura humana
 ab gran pietat e misericòrdia.¹² Beneït sies tu, Déu, que ous nostres
 oracions.
11. Tu que has prosperada la sement del benaventurat sant profeta David, [f. 21^v]
 per lo qual és lloat e glorificat lo teu sant nom, exalça·ns que aconse-
 guiam la tua santa glòria. Beneït sies tu, Déu, qui glorifiques e iIlumines
 de llum de gràcia als teus servidors del teu poble Issrael.¹³
12. Atorgam nosaltres a tu que tu est lo nostre Déu e lo nostre redemptor
 e glorificam-te e beneïm-te || car les nostres ànimes e la nostra vida tot [f. 22^r]
 és en la tua potència en les quals tots jorns fas miracles ab nós [e] ens
 guardes de molts inconvenients. Per totes aquestes cozes sia glorificat
 e beneït e exalçat lo nom del Rei dels reis lo qual és nostre Senyor Déu,
 e és primer e derrer, lo qual no ha començament ne fi;¹⁴ aquell que fa
 pau en los seus cels los quals són de foc e de aigua e són contraris e [f. 22^v]
 per la tua gran potència los fas || star en pau. Beneït sies tu, Déu, que
 scampes pau en tos cels; scampa pau sobre nosaltres e sobre ton poble
 Issrael.
13. Met pau e bonesa e benedició, prosperitat e gràcia e pietat e miseri-
 còrdia sobre nós e sobre ton poble Issrael. Beneït sies tu, Déu, que
 beneïx a ton poble Issrael en pau.
14. Mon Déu e mon Senyor, abans que jo fos creat no era res, i ara que || [f. 23^r]
 só creat só axí com si no fos stat creat. Jo só devant tu axí com un
 vexell ple de vergonya e de vituperi per los meus peccats. Sia la tua
 sancta mercè e misericòrdia de iIluminar-me del sperit bo, pacient e com-

10. Per *idolàtrics* cal entendre els cristians. — Sobre la grafia *Getró* cf. BLONDHEIM, *op. cit.*, pàgs. cxxvii-cxxix, a propòsit de la «yod» en les llengües romàniques. — *Nabugadonator* no sembla transcripció de l'hebreu (*Nebukadnesar*), ni de la Vulgata (*Nabucodonosor*); uns versos de Jaume Roig al *Spill* ens certifiquen la síl·laba *ga*: «com bou remuga | com féu Nabuga- | donosor rei; | de tant homei | ...» (Barcelona 1928, pàg. 178). — La cita bíblica sobre Getró és *Ex.* 18,10; sobre Naaman, *2R.* 5, 15,17; sobre Nobucodonosor, *Dn.* 4,37; la cita indeterminada és *Ez.* 33,11.

11. Sembla que fa distinció entre «els que són convertits a la tua sante fe» i «nosaltres». Què es devia considerar ell?

12. El *siddur* de Barcelona diu *car Déu oint nostres pregàries e nostres oracions és tu*, on el present manuscrit posa *que tu Senyor ous oració de tota creatura humana*. Sembla que el nostre convers era també un humanista.

13. La influència dels conceptes cristians de 'glòria', 'salvació' i 'gràcia' salta a la vista.

14. Sembla frase treta de l'Apocalipsi, però podria ésser treta també d'Isaïes. L'alternança de possessius de segona i tercera persona és típica de les oracions litúrgiques jueves.

portable per manera que no pec; e dels peccats que jo he fets fins al dia de vui, plàcie·t per la tua sancta mercè e misericòrdia de perdonar-los-me, però no ab greus ma||lalties ne ab inconportables dolors, [f. 23^v] sinó ab la tua gran pietat e misericòrdia plàcie·t, Senyor, que sien acceptables a tu les mies oracions e les peraules de la mia boca [e] el pensament del meu cor, mon Déu, mon Senyor, mon redemptor. Beneit sies tu, Déu redemptor de humana natura, Déu d'Israel, d'ara en per tots temps. Amén, amén, amén.¹⁵

SECCIÓ F

La darrera secció en què hem dividit el manuscrit comprèn 13 versos i mig de la lletania *Abinu malkenu*, que és recitada al *šaharit* i *minhà* de la festa de Roš ha-šanà.

«Im Neujahr nach Schacharis und Mincha wird Abinu malkenu gebetet, nur an Sabbaten fällt es aus. Die Litanei, deren Verse sämtlich mit Abinu malkenu anfangen, geht auf ein Gebet des R. Akiba zurück, das er einmal bei Gelegenheit eines Fastens wegen anhaltender Dürre vorgetragen hat [...] Bei dem losen Charakter der Litanei war es sehr leicht Sätze einzuschalten, und das ist in reichem Masse geschehen».¹

Feta la col·lació de l'ordre de la nostra lletania amb la que hi ha als folis 79-80 del ms. hebreu 1137 de la Bibl. Bodleiana d'Oxford — que el catàleg de Neubauer qualifica de ritual català —, heus-ne ací la correspondència: 1 del nostre text=1, 2=2, 3 no hi és, 4=3, 5 no hi és, 6=4, 7=5, 8=6, 9=9, 10=8, 11=7, 12=12, 13=10, 14=11; i el ms. hebreu continua fins a 31 invocacions.

Es fa difícil d'assegurar que el compilador de la present lletania tenia cap altre text al davant o bé que escrivia de memòria. Ens inclinem per aquesta darrera explicació.

Nostre pare, nostre rei, pecam devant tu. [f. 24^r]
abinu malkenu haṭṭanu lefaneka

Nostre pare, nostre rei, no és a nós rei sinó tu.
abinu malkenu en lanu mélek ella attà

Nostre pare, nostre rei, fe miracles ab nós per ton nom.
abinu malkenu 'ašé 'immanu le-mà 'an šemeka

Nostre pare, nostre rei, renovella sobre nós any bo.
abinu malkenu ḥaddeš 'alenu šanà ṭobà

Nostre pare, nostre rei, renovella sobre nós ordenacions bones.

Nostre pare, nostre rei, revoca de nós totes ordenacions forts e malvades.
abinu malkenu baṭṭel me-'alenu kol gezerot qašot we-ra'ot

15. «Hinter der Eulogie von XIX folgt in It. und Seph. *amen*. als Zeichen dass die Tefilla zu Ende ist» (I. ELBOGEN, *op. cit.*, 59).

1. I. ELBOGEN, *op. cit.*, 147-148.

- Senyor Déu, revoca consell de nostres enemics.²
 ... baṭtel maḥšebot šonenu
- Senyor Déu, apriva pen||sades de nostres mals volents.³
 ... hafer 'ešat oybenu
- Senyor Déu, tramet medecina complida a malauts de ton poble Issrael.
 ... šelàḥ refuà šelemà le-ḥolè 'ammeka
- Senyor Déu, retén mortalitat de ton poble Issrael.
 menà' maggefà mi-nahalateka
- Senyor Déu, relleva mortalitat, spasa, fam e mal, catiu e tristor e fortuna
 del poble conjunt teu.⁴
 ... kallé déber we-ḥereb we-ra'ab u-šebí u-maggefà mi-bené beriteka
- Senyor Déu, ja és notori devant tu que terra som.
 ... zakur ki 'afar anahnu
- Senyor Déu, revoca tot mal ordonament que sia jutjat sobre nós.
 ... qera' roa' gézer dinenu
- Senyor Déu, anuŀa per la tua gran misericòrdia...
 ... meḥoq be-raḥameka ha-rabbim kol šittré ḥobotenu

VOCABULARI

Donem la llista completa de tots els mots que apareixen en el manuscrit amb la indicació dels folis on es troben o la referència a la pàgina on en parlem. Les formes verbals són entrades per l'infinitiu, que, quan no apareix al manuscrit, va entre parèntesis. Tampoc no anotem les formes femenines i plurals dels noms si no és que no apareix el masculí o el singular.

Quan, per tal de seguir l'ordre alfabètic, ha calgut canviar notablement la grafia del manuscrit, el mot és entrat també, entre parèntesis, tal com apareix en aquell.

<i>a</i> cf. pàg. 15	(adorar) 20 ^r
<i>ab</i> cf. pàg. 15	(afaitar) 5 ^v cf. n. 71, pàg. 27
(abaixar) 3 ^r	(aflaquir) 13 ^r
<i>Abram</i> 17 ^v 17 ^v	aflicció 19 ^r
<i>abans</i> 22 ^v cf. <i>anbans</i> , <i>ans</i> i pàg. 15	aguilon 15 ^r cf. n. 13, pàg. 36
<i>acceptables</i> 23 ^v	aigua 7 ^v 7 ^v 11 ^v 16 ^r 22 ^r
<i>açò</i> 11 ^v cf. pàg. 13	(aixecar) 16 ^v
(acompanyar) 12 ^r 15 ^v	(així) cf. pàg. 15
(aconseguir) 21 ^v	<i>ajuda</i> 1 ^r 10 ^r
<i>acórrer</i> 10 ^v	<i>ajudador</i> 13 ^v
(acostar-se) 12 ^v 15 ^r	<i>ajudar</i> 2 ^v 6 ^r 6 ^r 9 ^r
(acostumar) 6 ^v	(ajustar) 15 ^r

2. El canvi de *abinu malkenu* per *Senyor Déu* potser correspon a una equivalència de valors de lletres a què eren tan afeccionats els cabalistes. Tanmateix no hem trobat cap notícia sobre aquest cas concret.

3. *apriva* sembla corrupció; la correcció en *aprima* no resol gran cosa.

4. Els substantius d'aquest verset no concorden del tot en els textos hebreu i català. — *fortuna* en mal sentit, no és registrat a DCVB; ja al foli 2^r ha sortit en un lloc inoportú.

- albergs* 15^v
(alegrar) 4^v 5^r 15^v
alegria 7^r 13^v
(allongar) 10^r
(allunyar-se) cf. *(llunyar-se)*
altisme 2^r 4^v cf. n. 54, pàg. 25
altre 20^r cf. pàg. 13
(amagar) 6^v 13^r 13^v
(amar) 3^r 5^v cf. n. 40, pàg. 24
(ambans) cf. *ambans*
amén 8^v 23^v 23^v 23^v
anap 1^v 12^r
amodir cf. *(emmudir)*
(anar) 3^r 12^r 13^v
ambans 3^v cf. pàg. 15
àngels 7^v
angles 3^r
ànima 1^r 2^v 2^v 2^v 5^v 9^r 9^v 10^v 11^v 14^r
 16^v 18^v 19^r 22^r
ans 10^v cf. pàg. 15
(anular) 24^v
(anunciar) 3^v
any 24^r
(aparellar) 16^r
(apiadar) 21^r cf. n. 29, pàg. 23
apregonar 4^v
aprés 8^v cf. pàg. 15
(apriuar) 24^r cf. n. 3, pàg. 42
aquell cf. pàg. 13
aquest cf. pàg. 13
(aqui) 15^r
ara cf. pàg. 15
argent 11^v
arma cf. *ànima* i n. 12, pàg. 22
(assolaçar) 15^v
(atorgar) 21^v
(avesar) 3^v cf. n. 44, pàg. 25
(avistar) cf. n. 14, pàg. 36
(avolentar) 8^v cf. n. 5, pàg. 32
(avorrir) 3^r cf. n. 38, pàg. 24
(avui) 9^v 23^r cf. pàg. 15
(axamplar) cf. *(eixamplar)*
(axecar) cf. *(aixecar)*
axi cf. *(aixi)*
bastides 13^r
bastó 12^r
batalla 13^r 17^r
bé 7^r 9^r 14^r
belleza 7^v 7^v
benaventurat 8^v 21^v
benedicció 16^v 22^v
(beneir) 1^v 3^r 3^r 4^r 4^r 4^r 8^r 15^v 17^v
 17^v 18^r 18^r 18^v 18^v 19^r 19^v 20^v 20^v
 20^v 21^r 21^r 21^v 21^v 22^r 22^v 22^v 22^v 23^v
blat 7^r
bo 4^v 5^r 5^v 11^v 12^r 19^v 20^v 23^r 24^r 24^r
boca 17^v 23^v
bondat 1^r 1^v 1^v 2^v 6^r 6^r 6^v
bonesa 22^v
bonetat 4^v 4^v 7^r cf. pàg. 16
boscatges 8^r
brúfols 8^r
cabirols 8^r
Cades 8^r
callament 2^v
callar 8^r cf. n. 19, pàg. 30
camí 14^r 19^v 20^v
(cantar) 3^r 4^v 13^v 13^v
cap 1^r 12^r 13^v
capítols 11^r 11^v 12^v 14^v 16^r
(captiu) 10^r 24^v
car cf. pàg. 16
carn 12^v
carrera 3^v 5^r 12^r 12^r 14^r
casa 12^r 13^r
(castigar) 12^r
catiu cf. *(captiu)*
(caure) 13^r 15^r 18^r
(cedres) 7^v 8^r
(cel) 5^v 20^v 22^r 22^v
(cercar) 13^v 13^v
ciutat 14^v 15^r 15^r 15^v
claror 7^r
colgar 5^v
collació 5^r 9^v cf. pàg. 11
collocar 11^v
colpes cf. *(culpes)*
com cf. pàg. 16
comanda 9^r
(començar) 4^r
començament 22^r
compliment 14^v 16^r
(complir) 13^v 24^v
comportable 23^r
compte 5^r 15^v 16^r 17^v
(condixer) 15^r
conexença 19^v 20^v
(confortar) 14^v
congoxa 1^r 2^r 10^r
congoxozes 9^r

- conjunt* 24^v
conssell 24^r
consumar 12^v
contra cf. pàg. 15
contraris 12^v 22^r
(convertir) 11^v 20^v
cor (adv.) cf. pàg. 16
cor 5^r 7^r 7^r 9^r 9^v 10^v 11^r 13^r 13^v 14^v
 15^v 16^v 23^v
cosa 13^r 22^r
collació cf. *collació*
creador 9^r
(crear) 9^r 22^v 23^r 23^r
creatura 18^v 21^r
(creure) 14^r
cridar 4^r 4^r 4^r 4^r 4^r 5^r 5^r 5^r 5^v 7^r 8^v
 10^v 13^v
crit 2^r 8^v 10^r
(cuitar) 1^r 19^r
(culpes) 2^v
(darrer) cf. *derrer*
David 6^v 7^v 21^v
de cf. pàg. 15
debades 16^v
(decantar) 2^r 4^v 10^r
(decaure) 5^r
(defensar) 13^r
(deixar) 2^r 13^v(?)
dejús 1^v cf. pàg. 15
deluvi cf. *(diluvi)*
(demandar) 13^r
(demostrar) 9^r
derrer 16^r 22^r
(derrocar) 14^r
(desar) 13^v cf. n. 9, pàg. 35
descobrir 4^v 8^r 9^r 9^v 10^r
(desemparar) 14^r
desert 8^r 8^r
(desfer) 2^v
desig 10^v 13^v
(deslligar) 10^r
destistu (?) 3^v cf. n. 43, pàg. 25
Déu passim
(deure) 1^r
devant cf. pàg. 15
dia 1^r 4^r 4^r 10^v 12^r 12^r 13^r 13^r 23^r
digne 14^v
dilluns 12^v
(diluvi) 8^r
dimarts 14^v
dir 1^r 2^v 4^v 4^v 7^r 7^r 8^r 8^v 9^v 20^r 20^r
 20^r 20^v
diumenge 10^v 11^v
dolor 9^v 15^r 23^v
(donar) 1^v 5^r 7^r 7^v 7^v 7^v 8^r 9^v 10^v 11^v
 18^r 18^v 18^v 21^r
(dormir) 7^v 18^r
dos 6^v
dret 1^v 2^v 14^r 15^v
(dreturers) 5^r
e cf. pàg. 16
Egipte 20^r
(eixamplar) 6^v
(exir) 2^v 6^r 6^v
el cf. pàg. 12
ell cf. pàg. 13
(embriagar) 12^r
(emmudir) 7^r
empara 8^v 10^r
emparador 17^v
emparall 2^r 2^r 2^r cf. n. 21, pàg. 25
(emparar) 1^r 6^r
en cf. pàg. 15
endesemps 7^v cf. *ensemps*
(endreçar) 14^r
enemics 3^r 12^r 12^v 13^v 14^r 24^r 24^r
engan 11^r 16^v
(enganyar) 11^v
(engrandir) 4^v
(engreixar) 12^r
enmig 15^v
ensemps 15^r cf. *endesemps*
(ensenyar) 7^r 7^r
enteniment 18^v 18^v
entorn 13^v cf. pàg. 15
entràmenes 9^r
(entrar) 17^r 17^r
entre 3^v cf. pàg. 15
entrò cf. pàg. 15
(errar) 8^v cf. n. 5, pàg. 32
(escampar) 3^r 18^v 21^r 22^v 22^v
(escapar) 1^r 1^r 3^r 3^v 5^v 6^r
(esclarir) 3^r 4^r
(escoltar) 6^v
(escomoure) 15^r
(escriure) 20^v
(escut) 10^r
(esguard) 9^v
(esguardar) cf. *(guardar)*
(espasa) 24^v

- (esperar)* 1^v 2^r 2^r 2^r 2^r 3^v 4^v 9^r 9^v 10^r
 10^r 14^r
(esperit) 15^r 23^r
(ésser) cf. pàg. 14
(estar) 8^r 8^r 9^v 22^r
eternal 18^v 19^r
(exalçar) 1^r 1^v 1^v 3^v 13^r 13^v 21^v 22^r
exir cf. (*eixir*)
faç 3^r 3^r 4^r 7^r 13^v 13^v 13^v 16^v
(fallir) 14^r
falsos 14^r
fam 24^v
fe 21^r
fer 1^v 4^r 6^v 9^v 11^v 17^v 17^v 19^r 19^v 20^r
 20^r 22^r 22^r 22^r 23^r 24^r
fèria 10^v 11^v 12^v 16^r
fembre 15^r
(fermar) 14^v
fi 11^v 15^v 22^r
fiança 1^v 2^r 3^v 4^r 4^v 7^v 13^r
(fiar) 2^v 4^v 6^r 7^r 8^v
fills 6^v 8^r 15^v
fins 23^r cf. pàg. 15
flames 8^r
flums 16^r
foc 8^r 22^r
força 1^r 1^v 2^r 4^r 7^v 7^v 8^r
(forçar) 10^v
(formar) 14^v
fort 15^r 17^r 17^v 19^r 24^r
fort (adv.) 12^r 14^v cf. pàg. 20
fortuna 2^r 24^v cf. n. 4, pàg. 42
(fugir) 3^r
(fundar) 15^v 16^r
(gemegar) 9^r 10^v cf. n. 6, pàg. 32
generació 5^r 5^r 5^v 5^v 16^r 16^v 18^r 18^r
gents 4^v 6^r
Getró 20^r cf. n. 10, pàg. 40
glòria 7^v 7^v 7^v 8^r 17^r 17^r 17^r 17^r
 18^v 21^v
(glorificar) 21^v 21^v 22^r
goig 14^v 15^v
governador 16^r
(governar) 11^v 17^v
gràcia 18^v 21^r 21^r 21^v 22^v
graciós 4^v
gran 3^v 4^v 5^r 6^r 8^r 8^r 14^v 15^r 17^v 18^r 18^r
 18^v 19^r 19^r 19^r 19^v 20^v 21^r 21^r 21^r
 21^r 22^r 23^v 24^v
grandesa 5^v
- granesa* 5^r
greus 23^r
guarda 12^v
(guardar) 1^v 2^v 2^v 2^v 2^v 22^r
(es)guardar 9^v 10^r
(guardonar) 17^v
(guarir) 18^v 18^v 20^r
(habitar) 11^r 12^r 13^r 16^r
(haver) cf. pàg. 14
(hec) 1^v
heretar 19^r 19^v
hom 8^v 16^v 18^v
home 3^r 3^v 6^v 11^v 12^v 12^v 18^v
honor 1^r 5^r 6^v
(honrar) 11^v
hora 9^r
host 1^v 4^r 15^r 17^r
humana 21^r 23^r
(i) cf. pàg. 16
Ia 9^v
idolàtriques 19^v
ignocent cf. (*innocent*)
illuminar 21^v 23^r
incomportables 23^v
inconvenients 22^r
infels 19^r 19^v
infernals 19^v
iniquitat 3^v 9^v 14^r
(innocent) 11^v 16^v
ira 4^v 10^r
(Isaac) 17^v
Israel 17^v 19^r 19^v 20^r 21^r 21^v 22^v 22^v
 22^v 23^v 24^v 24^v cf. pàg. 12
ja 24^v cf. pàg. 15
Jacob 2^v 8^v 16^v 17^v
jaïlla 7^r cf. n. 9, pàg. 29
(jaure) 7^v
jo 2^v 4^r 8^v 9^v 13^r 13^v 14^r 22^v 23^r 23^r
jorn 8^v 8^v 18^r 22^r
joventut 3^v 3^v
Judà 14^v 15^v cf. n. 11, pàg. 36
juí 15^v
(jurar) 11^v 16^v
just 5^r 20^v
justament 11^r
justícia 2^r 3^v 4^v 6^v 7^r 11^r 12^r 15^v
jutge 19^v
(jutjar) 3^v 24^v
llaor 14^v 15^v 17^v 18^v
llat 14^v

- (llavis)* 17^v
lle 20^v
(lleixar) 14^r
llengua 11^r
(llevar) 3^r 11^r 13^r 14^r 16^v 16^v 16^v 17^r
 17^v 19^r
(lligar) 10^r
(lliniadures) 7^r
(lliniar) 7^r cf. n. 10, pàg. 29
lliris 6^v
lliurar 14^r
lloar 2^r 5^r 5^r 5^v 5^v 9^v 9^v 18^r 20^r 20^v
 21^v
lloc 11^v 16^v
llogre 11^v
llong 4^v 12^r
llum 12^r 12^v 21^v
(llunyar-se) 1^r 2^r
mà 1^v 2^v 3^v 4^v 15^v 16^v
mal 2^v 3^r 11^r 12^r 12^v 13^r 20^v 24^v 24^v
 24^v
malalt 10^v 10^v 18^r 23^r 24^v cf. pàg. 11
malvat 3^v 3^v 12^v 24^r
(manar) 2^r
manera 23^r
maravella cf. (*meravella*)
(mare) 14^r
mas (subs.) 4^v
mas 14^r cf. pàg. 16
malí 4^r 8^v
medecina 9^v 10^v 18^r 18^v 24^v
(medecinar) 4^r 18^v
(membrança) 5^v
memòria 9^r
(menar) 12^r
mendigants 6^v cf. n. 83, pàg. 28
mentida 6^v
(menysprear) 11^r
menyspreu 11^r
(meravella) 3^v 4^r 19^r
(meravellós) 19^r
(meravellar) 15^r
mercè 13^v 19^v 20^v 23^r 23^r
més 16^r cf. pàg. 15
mesura 6^v 6^v
(metre) 4^v 19^v 22^v
mi cf. pàg. 13
miraculossament 19^r
miracles 22^r 24^r
misèria 19^r
- misericòrdia* 9^r 10^v 10^v 12^r 15^v 16^v
 17^v 18^r 18^r 18^v 18^v 19^r 19^r 19^v
 20^v 21^r 21^r 21^r 22^v 23^r 23^r 23^v 24^v
Moisés 20^r
molt (adv.) cf. pàg. 15
molts 7^r 7^r 7^v 22^r
mon cf. pàgs. 12-13
(morir) 6^r
mort 12^r 20^v
mortalitat 24^v 24^v
morts 17^v 18^r 18^r
most 7^r
(mostrar) 7^r 14^r
mois 6^r 6^v
(multiplicar) 17^v
multitud 2^v
mund 8^r 11^r 14^v 14^v 15^v 16^v
Nabugadenasor 20^r cf. n. 10, pàg. 40
Naman 20^r
natura 23^r
naus 15^r
ne cf. pàg. 13
nèdeu 16^v
negocis 9^v
nit 4^r 10^v
no cf. pàg. 15
(nodrir) 11^v
nom 2^r 2^r 5^r 5^v 5^v 5^v 5^v 5^v 6^r 6^r 6^v
 7^v 9^v 9^v 9^v 12^r 18^r 20^v 21^v 22^r 24^r
nós cf. pàg. 13
nosaltres cf. pàg. 13
notori 24^v
oi 6^v 15^v 16^v 17^r
(obligar) 10^v
obra 4^v 4^v 4^v 4^v 5^r 5^r 6^r
(obrar) 3^v 11^r
(obrir) 17^v
(oir) 2^r 5^r 6^r 6^v 7^r 9^v 13^v 15^r 21^r 21^r
oli 12^r
ombra 2^v
oració 4^r 6^v 8^v 8^v 21^r 21^r 21^r 23^v
ordenacions 24^r
ordonacions 24^r
ordonament 24^r
(ordonar) 8^v cf. n. 5, pàg. 32
orella 10^r
pacient 23^r
palau 8^r 15^r
palma 3^v
paor 12^r 12^v 13^r

- paradís* 19^v
(parar) 12^r
paraules 23^v
pare 14^r 19^v 21^r 24^r 24^r 24^r 24^r 24^r
 24^r
(parlar) 1^v 11^r 13^v
part 1^v 15^r
(partir) 12^v 15^v
pas 1^v
(passar) 15^r
pastura 11^v
patriarques 19^v
pau 7^r 8^v 22^r 22^v 22^v 22^v 22^v
(pecar) 7^r 23^r 24^r
peccador 20^v 20^v
peccat 10^r 23^r 23^r
pedra 13^r
penes 19^v
pensades 4^v 9^v 9^v 24^v
perdonar 23^r
per cf. pàgs. 15-16
perdonar 23^r
però 23^r
perpetual 16^r
peu 1^v 4^v 9^v
piadants 4^v cf. n. 61, pàg. 26
(piadar) 2^v 3^r 4^r 4^r 5^r 6^r 6^r 6^v 6^v 9^r
 cf. n. 29, pàg. 23
piadós 4^v 21^r
piatar 9^r 10^r
pietat 1^v 2^v 6^r 6^v 9^r 18^r 19^r 20^v 21^r
 21^r 21^r 21^r 22^v 23^v
(plaire) 9^r 19^v 23^r 23^v
ple 15^v 23^r
pleits 6^v
plenisme 1^v cf. n. 17, pàg. 23
ploure 17^v
poble 1^v 4^r 8^r 8^v 17^v 19^v 20^r 21^r 21^v
 22^v 22^v 22^v 24^v 24^v 24^v
(pòbol) 6^v cf. pàg. 12
poder (subs.) 9^r 9^v
(poder) 9^r
poderós 2^r 6^r 17^r 17^v
pols 18^r
porta 16^v 16^v 17^r 17^r
(posar) 13^r 15^v
potència 22^r 22^r
potestat 5^v
pòvol cf. (pòbol)
preentalla cf. (presentalla)
- (pregar)* 10^v
pregària 5^v 9^v
(prendre) 11^v 11^v 15^r 16^v
prepòsit 13^r
(presentalla) 1^v
presos 18^r
primer 22^r
prínceps 16^v 17^r
profeta 19^v 21^v
proïsme 11^r 11^r 11^v
prop 5^r
(propòsit) cf. *prepòsit*
(prosperar) 21^v
prosperitat 22^v
psalm 16^r cf. *salm*
psaltiri 1^r 10^v 11^v 12^v 14^v 16^r cf. n. 19,
 pàg. 36
(pujar) 9^r 16^v
(punir) 20^r
pur 2^v
qual cf. pàg. 16
(quan) cf. pàgs. 15 i 16
que cf. pàg. 16
(querir) 13^r 16^v 16^v
qui cf. (*aquí*)
qui cf. pàg. 16
raó 14^r 15^v
(rebre) 15^v 21^r
(recomptar) 6^r
redemptor 19^r 19^v 21^v 23^v 23^v
(refermar) 18^r 19^v
regisme 3^r 5^v 20^v
(regirar) 6^r cf. n. 78, pàg. 27
rei 2^r 3^r 3^r 3^v 3^v 8^r 8^v 15^r 15^r 17^r 17^r
 17^r 17^r 17^r 17^v 22^r 22^r 24^r 24^r 24^r
 24^r 24^r 24^r
(revellar) 24^v
(rememorar) 1^v 3^v
remenbrança 5^v
(renovellar) 24^r
reposar 11^r 17^v
(requerir) 1^r 6^v
res 22^v
resplandir 5^v
(respondre) 1^r 6^v 8^v
(ressuscitar) 17^v 18^r 18^r
(retenir) 24^v
(revocar) 24^r 24^r 24^v
(Sabaot) 8^v 8^v cf. n. 22, pàg. 12
saber 4^r 4^v 7^r 18^v

- sacreficis* 13^v
(sacrificar) 13^v
salm 6^v 6^v 7^v 10^v 11^v 12^v 14^v cf.
psalm.
(salmear) 2^r 3^r
saltar 8^r
salut 12^v 14^r
salvació 1^v 2^v 2^v 3^v 4^r 4^v 9^r 9^v 12^v
 17^v 19^r
(salvador) 16^v 19^r
(salvar) 1^r 8^v 8^v 18^v 19^r
sant 4^r 4^r 4^r 6^v 11^r 14^v 16^v 17^v 18^r
 18^r 18^r 18^r 19^r 19^v 19^v 20^v 20^v 21^r
 21^v 21^v 21^v 23^r 23^r
santedat 7^v
santuari 3^r 3^v
saviesa 18^v
secret 5^r 9^v 13^r
(segle) 1^v 3^r 3^v 3^v 5^r 5^r 5^v 5^v 7^r 7^r
 16^r 17^r 17^r 17^v cf. pàg. 11
segons 14^r 15^v 20^r cf. pàg. 16
selva 8^r 8^r cf. n. 17, pàg. 30
sement 21^v
seny 18^v 20^r
Senyor passim
servei 11^v
servent 6^r 10^r
servidor 13^v 21^v
servir 10^v
setanta 6^v
setgle cf. *(segle)*
seu cf. pàg. 13
Sevaós cf. *(Sabaot)*
seure 5^r 7^v
si cf. pàg. 16
sinó cf. pàg. 16
Sióh 8^r 14^r 15^v 15^v 15^v cf. núm. 18
 pàg. 30
siti 5^r 5^v
sobirà 8^v
sobre cf. pàg. 16
soffriment 2^v
(sofrir) 4^v 5^r
sogre 20^r
sol 5^v
a soles 7^v cf. pàg. 15
(soltar) 18^r
sort 1^v
(soplicar) 7^v
- (sostenir)* 18^r
suaus 11^v
tabernacle 11^r 13^r 13^r
per tal que cf. pàg. 16
taula 12^r
(témer) 3^r 6^r 11^r 12^v
temorós 6^r 17^v
temple 13^r 13^v 15^v
temps 2^r 7^r 8^v 12^v 15^v 16^r 17^v 18^r 23^v
tenir 9^r
terra 2^r 3^r 3^r 3^v 14^v 14^v 15^v 16^r 16^r 18^r
 19^r 20^v 24^v
testimonis 14^r
teu cf. pàg. 13
(toldre) 10^v
(torbar) 15^r
torcivaiaant 3^v cf. n. 42, pàg. 24
(tornar) 1^r 4^r 6^r 7^v 20^r 20^v
torres 15^v
tot cf. pàg. 13
(trametre) 24^v
(trementir) 7^r
(tremolar) 8^r 8^r 8^r 15^r
(trençar) 7^v 7^v 15^r
tres 8^v 8^v
(treure) 19^v 20^r
(trigar) 6^v
tristor 24^v
tristures 10^v
triula 6^v cf. n. 6, pàg. 29
tro a cf. pàg. 15
(tronar) cf. n. 15, pàg. 30
Tu cf. pàg. 13
turmentadors 14^r
ulls 4^v 11^r
un cf. pàg. 13
(vassallies) 3^v cf. n. 43, pàg. 25
(vedell) 8^r
vegades 8^v
vexell 23^r
venjances 1^v
(venir) 2^v 3^v
vent 17^v
vergella 12^r
vergonya 6^v 23^r
veritat 5^r 11^r 18^v
(vers) 1^r 8^v
veu 5^v 7^v 7^v 7^v 7^v 8^r 8^r 8^r 8^v 13^v
(veure) 3^r 13^r 14^v 15^r 15^r 15^r 19^r

via 18^v
vida 12^r 13^r 14^v 22^r
virtut 15^v
(visitar) 13^r
vituperi 23^r

viu 17^v 18^v
(viure) 1^v 6^r 11^r 20^v
(voler) 9^r 9^v 9^v 10^r 10^v 14^r 24^v
voluntat 6^r 14^r 20^v 21^r
vui cf. (*avui*)

JAUME RIERA I SANS

Jerusalem - Barcelona.